Opinnäytetyö (YAMK)

Tradenomi YAMK

2023

Jaana Sonkkila

Elämänjanamenetelmän syventäminen valokuvien avulla systeemisen lastensuojelun mallissa

TURKU AMK
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Opinnäytetyö (YAMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Tradenomi YAMK

Maaliskuu 2023 | 79 sivua

Jaana Sonkkila

ELÄMÄNJANAMENETELMÄN SYVENTÄMINEN VALOKUVIEN AVULLA SYSTEEMISEN LASTENSUOJELUN MALLISSA

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin, voiko elämänjanatyöskentelyä syventää valokuvien avulla systeemisessä lastensuojelun mallin tiimeissä. Tutkimisaineistoa kerättiin pitämällä teemahaastattelut kahdelle eri systeemisen mallin tiimille Salossa ja Turussa. Haastattelujen jälkeen tiimeille pidettiin työpaja, jossa työntekijät saivat omakohtaisen kokemuksen valokuvien käytöstä osana elämänjanamenetelmätyöskentelyä. Työpajapäivän jälkeen osallistujat vastasivat kyselyyn, jossa kysyttiin työpajatyöskentelystä ja valokuvatyöskentelystä osana elämänjanamenetelmää.

Haastatteluihin valikoitui 8 henkilöä. Turun tiimin haastattelut toteutettiin syyskuussa 2022 ja Salon tiimin haastattelut lokakuussa 2022. Haastattelusta haluttiin tehdä vuorovaikutuksellinen ja mahdollisimman kuvaileva. Kysely toteutettiin sähköisenä lomakkeena, joka lähetettiin työpajoihin osallistuneille sähköpostitse. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen analyysin keinoin.

Opinnäytetyön tuloksena valokuvien avulla voidaan tuoda elämänjanatyöskentelyyn uudenlaista näkökulmaa asiakastyöhön niin ymmärryksen lisääntymisen kuin tunnetyöskentelyn näkökulmasta. Valokuvat voivat lisätä asiakastyön syvyyttä. Valokuvien avulla voidaan lisätä elämänjanamenetelmän vaikuttavuutta ja saada näkyviin aiemmin ”piilossa” olleita asioita tai tunteita. Parhaimmillaan työskentely tuottaa asiakkaalle uudenlaista tarinaa omasta itsestä ja mahdollistaa uudenlaisen näkökulman omaan tarinaan.

Elämänjanamenetelmän käyttöönotto voidaan kokea haastavaksi sen vaatiman ajan takia. On huomioitava, että elämänjanamenetelmä haastaa myös työntekijää. Ennen sen käyttöönottoa työntekijän on ymmärrettävä menetelmään liittyvät mahdollisuudet ja uhat sekä kokeilla janan tekoa omakohtaisesti. Valokuvan voima osana työskentelyä näyttäytyy vaikuttavana.

Asiasanat: elämänjanamenetelmä, valokuvatyöskentely, narratiivisuus, systeeminen lastensuojelun malli

Bachelor’s / Master’s Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Mastef of Business Administration, Management of Social and Health Services

March 2023 | 79

Jaana Sonkkila

Deepening the lifeline method with the help of photographs in a model of systemic child protection

The present Master’s thesis focuses on investigating if lifeline activities can be deepened through the use of photographs when applying a systemic child protection model. The data were collected by conducting theme interviews with two different systemic child protection model teams in Salo and Turku. After the interviews, a workshop was organized to provide the workers a personal experience of using photographs as part of the lifeline working method. After the workshop day, the participants answered questions on an online survey about the workshop work and the photo work that they had participated in as part of the lifeline method.

The data were analysed using a data-driven analysis. The interviews were carried out as thematic interviews. The idea was to make the interviews as interactive and descriptive as possible. The online survey was sent to the participants of the workshop via email.

The study results show that photographs can be used to bring a new perspective to the customer work in lifeline work, both from the perspectives of increased understanding and emotional work. The photos can add depth to customer work, and they can be used to increase the effectiveness of the lifeline method. In addition, the photos can bring to light feelings and things that were previously "hidden.” The lifeline method at its best produces a new kind of story for the customer about him/herself and enables having a new perspective on one's own life story.

The implementation of the lifeline method can be perceived as challenging because of the time that it requires. It should be taken into account that the lifestyle method also challenges the worker him/herself. Before its use, the employee must understand the potential possibilities and threats of the method and test the method personally. The power of the photograph as part of the work has proven to be successful.

Keywords: lifeline activity, photo working, narrative, systemic model of working in child protection

Sisältö

1 Johdanto **6**

2 Elämäkerralliset menetelmät **8**
2.1 Elämänjanamenetelmä 8
2.2 Elämänjanamenetelmän käyttö 10
2.3 Ensikoti Pinjan kuntoutuksen malli esimerkkinä elämänjana- ja minätilatyöskentelystä 13
2.4 Narratiivinen työtapa 14

3 Lastensuojelun toimintatavat **17**
3.1 Lastensuojelu 17
3.2 Systeeminen lastensuojelun malli 18
3.3 Systeemisen lastensuojelumallin osa-alueet 21
3.4 Systeemisen lastensuojelun menetelmät 23

4 Valokuvat **26**
4.1 Yleistä valokuvauksesta 26
4.2 Valokuvatyöskentely 27
4.3 Valokuvaterapeuttinen työskentely 28
4.4 Voimauttavan valokuvauksen menetelmä 30

5 Tutkimuksen toteutus **32**
5.1 Omasta työhistoriasta työpajatoteutukseen 32
5.2 Tutkimusmenetelmät 33
5.3 Aineiston keruu 35
5.4 Aineiston analysointi 41
5.5 Työn luotettavuus 42

6 Tutkimuksen tulokset **44**
6.1 Työpajojen tulokset 44
6.2 Haastattelujen tulokset 46
6.3 Kyselyn tulokset 53

7 Johtopäätökset **60**

7.1 Sosiaalityön haasteet 2020-luvulla 60
7.2 Valokuvien hyödyntäminen asiakastyössä 62
7.3 Systeemisen lastensuojelun mahdollisuudet ja uhat 64
7.4 Arviointi 70

8 Valokuvatyöskentelyn voima ja mahdollisuudet 72

Lähteet 73

Liitteet

Liite 1. Opinnäytetyön haastattelulomake – avoin haastattelu 70
Liite 2. Opinnäytetyön kyselylomake – syksy 2022 71

Kuviot

Kuvio 1. Työpajatyöskentelyn tavoitteet. 38

Taulukot

Taulukko 1. Tutkimusaineisto Turusta ja Salosta. 45
Taulukko 2. Kyselyn väittämät. 57
Taulukko 3. Työskentelyssä huomioitavat asiat 65

1 Johdanto

Elämänjanamenetelmän käyttö perustuu kohtaamiseen, luottamukseen, kykyyn tarkastella asioita yhdessä ja tutkia, mitä kaikkea elämä on pitänyt sisällään. Elämänjanaa käytettäessä ei ole oikeaa eikä väärää tapaa. (Känkäinen, 2013, 71.) Tarkoituksenani on kirjoittaa elämänjanamenetelmän käytöstä ja tutkia, onko valokuvien avulla mahdollista syventää elämänjanamenetelmän käyttöä systeemisen lastensuojelun mallissa. Aihetta tutkiessani olen yllättynyt, ettei valokuvien käyttöä osana menetelmää ole juurikaan dokumentoitu. Toivoisin, että työn edistyessä itselleni aukeaa, miksi tästä aiheesta ei ole olemassa vielä tutkimustietoa.

Olen käyttänyt valokuvia työssäni pitkään. Ajattelen, että se kokemus, joka itsellä on erilaisista valokuvaamisen liittyvistä prosesseista, hyödyttää opinnäytetyön tekemistä. On tärkeää tiedostaa työntekijänä, millaista on olla sekä kuvaajana että kuvattavana ja mitä kaikkea omien valokuvien läpikäyminen voi ihmisessä nostattaa (Halkola 2009, 17). Lastensuojelun kentällä olen huomannut, että elämänjana valokuvilla on eheyttänyt monia asiakkaita ja heidän perheitään. Eri tapahtumille on syntynyt mieli, kaikella tapahtuneella on ollut tarkoituksensa, ja jälkikäteen näitä asioita voidaan tutkia. Toivon, että valokuvien merkitys osana meidän kaikkien tarinaa saa uudenlaisen, aidon ja kokemuksellisen painoarvon.

Elämänjanamenetelmä on osa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen luomaa systeemisen lastensuojelun toimintamallia. Systeemisessä ajattelutavassa tarkoitetaan, että siinä kiinnitetään erityistä huomiota ihmisten välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022ab.) Työn tarkoituksena on saada lisätietoa siitä, onko systeemisen lastensuojelun malliin menetelmänä kuuluvaa elämänjanatyöskentelyä mahdollista syventää valokuvien avulla.

Tämän työn perusta syntyi halusta vastata työelämän tarpeeseen. Toisaalta myös systeemisen mallin kehittämistyössä on tullut ilmi (Aaltio 2019), että lastensuojelun kentällä systeemisen tiimin menetelmiin kaivataan lisää

konkretiaa. Samainen toive elämänjanamenetelmän kehittämisestä nousi esille myös opinnäytetyöni tiimoilta pidetyssä yhteistyöpalaverissa työn toimeksiantajan Oy Vasso Ab:n taholta.

Lastensuojelun avohuollossa valokuvia on jo hyödynnetty osana kuntoutumisprosessia. Valokuvien avulla työskentelyä voidaan syventää ja rikastuttaa merkittävästi. Valokuvat mahdollistavat sisäänpääsyn tunnelmiin, perhesuhteisiin ja mahdollisesti sanoittamattomiin tunteisiin. Aihe on ajankohtainen, sillä systeemisen lastensuojelun mallia kehitetään koko ajan.

Aloitin elämänjanateeman käsittelyn aiemmissa opinnoissani tutkimus- ja kehittämisopintojaksolla. Olen kirjoittanut aiheesta raportin ryhmätyönä syksyllä 2021 osana tutkimusmenetelmäkurssia. Aihe on siis kiinnostanut minua jo opintojen alkumetreillä ja ajatus opinnäytetyöstä heräsi tutkimus-menetelmäjakson aikana. Olen hyödyntänyt tässä opinnäytetyössä aiempien opintojaksojeni aikana keräämiäni materiaaleja.

Opinnäytetyöni koostuu kahdeksan systeemisen tiimin työntekijän haastattelusta, kahdesta työpajapäivästä kahdelle eri systeemisen mallin tiimille (Turku ja Salo) sekä näiden jälkeen tehdystä kyselystä työpajaan osallistuneille työntekijöille. Opinnäytetyöni on laadullinen, aineistolähtöinen tutkimus, jossa tarkoituksena on yhdistellä teoriaa ja omaa työkokemusta.

2 Elämäkerralliset menetelmät

2.1 Elämänjanamenetelmä

Elämänjanamenetelmä on sekä elämäkerrallinen että narratiivinen työväline, jonka avulla pyritään tutkailemaan ja jäsentämään asiakkaan elämäntapahtumia (Pekkanen 2020, 19; Jaakola ym. 2021, 5). Elämänjanamenetelmän tarkoituksena on toimia työntekijöiden ja asiakkaiden keskustelun apuna, herätellä uusia näkökulmia ja auttaa asiakasta eteenpäin oman tarinansa kanssa. Tavoitteena on muodostaa kokonaiskäsitys asiakkaan tilanteesta ja peilata elämäntilannetta niin historiaan kuin tulevaan. Parhaimmillaan elämänjanan käytöstä voi olla apua asiakkaan jäsentäessä omaa elämän tarinaansa. Se voi toimia apuna, kun asiakas pohtii oman elämänsä tapahtumien merkityksiä. Menetelmä voi mahdollistaa myös asiakkaan elämäntapahtumiin vaikuttaneita ihmissuhteita ja auttaa huomaamaan merkityksellisiä tekijöitä. (Pekkanen 2020, 19; Jaakola ym. 2021, 5.) Elämänjanatyöskentelyä voidaan nimittää myös elämänviiva- tai elämänkaarityöskentelyksi (Kekkonen 2004, 29).

Elämänjanatyöskentelyssä huomionarvoista on se, että elämänjanaa tehdessä henkilö tarkastelee omia kokemuksiaan ja sitä, miten ne sijoittuvat hänen elämäänsä. Lastensuojelun asiakkaina olleilla lapsilla elämänkokemukset voivat olla vaikeampia kuin mitä he pystyvät käsittelemään ja vastaanottamaan. Lapsilla voi olla hankaluuksia ymmärtää kokemuksiaan, ja sitä kautta syy-seuraussuhteet ovat rajalliset. Jos lapsi pääsee harjoituttamaan ilmaisutaitojaan, sitä paremmin hän pystyy käsittelemään tunteitaan ja ajatuksiaan. (Bardy 2013, 273–283.)

Elämäntarinaa työstettäessä on hyvä huomioida eri elämäntapahtumat, niihin liittyvät tunteet ja näistä syntyvien ajatusten saaminen mahdollisimman eheäksi ja yhtenäiseksi. Työskentelyssä on tärkeää etsiä tuntumaa omaan identiteettiin, jotta ymmärrys niin eletyn, nykyhetken kuin tulevaisuuden osalta olisi luottavaisempi. Jokaisella ihmisillä on tarve liittyä johonkin itseä suurempaan

tarinaan, johon kuuluvat niin perhe, suku kuin ystävät. Elämäkerrallinen työ vahvistaa parhaimmillaan näkemystä siitä, että kaikesta selvitään; kun oma tarina selkeytyy, voi siitä saada valmiuksia selviytymiskykyyn. Elämänkerrallisia menetelmiä käytettäessä työn lähtökohtia ovat turvallisuus ja luottamus, joiden varaan tarinat muodostuu. Luottamuksen tulee olla molemminpuolista ja tämä edellyttää vastavuoroisuutta. (Bardy 2013, 273–283.)

Muutoksen näkökulmasta elämänjanan tavoitteena on herätellä asiakasta ja työntekijää pohtimaan asiakkaan tilannetta eri näkökulmista. Työskentelyn tarkoituksena on, että työntekijän omat tulkinnat asiakkaan tilanteesta vähenisivät ja asiakkaan oma osallisuus kasvaisi ja työntekijän ymmärrys asiakasta kohtaan lisääntyisi. Tämä edellyttää ennen kaikkea luottamussuhteen syntymistä asiakkaan ja työntekijän välillä. (Pekkanen 2020, 19; Jaakola ym. 2021, 5.) On myös hyvä huomioida, että elämäkerrallisia menetelmiä käyttävän työntekijän on tärkeää olla kartalla omasta elämäntarinastaan, tunteistaan ja tavastaan reagoida asiakkaan kertomaan omaan tarinaansa peilaten (Bardy 2013, 273–283).

Elämänjanatyöskentelyssä tyyli on vapaa eikä työskentelyssä ole oikeaa tai väärää tapaa. Asiakas voi piirtää lineaarisesti etenevän viivan, mutta elämänjanan voi kuvata myös esimerkiksi polkuna tai puuna. Elämänjanaa tehdessä on hyvä huomioida erilaiset ilmaisutavat. Kuva voi auttaa elämänjanan tekijää siinä, mistä voi olla vaikea löytää tilanteeseen sopivia sanoja. Elämänjanaa tehdessä tulisi pyrkiä kuulemaan elämänjanan piirtäjää mahdollisimman hyvin. (Känkäinen 2013, 71; Jaakola ym. 2021, 5.)

Elämänjanaan on tapana merkitä elämän merkitykselliset ja tärkeät tapahtumat kuten esimerkiksi syntymäpäivä ja -paikka sekä tärkeät ihmiset (Pekkanen 2020, 19). Elämänjanan tekeminen on henkilökohtainen prosessi, jossa tekijä laittaa omaan janaansa juuri ne asiat, jotka tuntuvat janan tekemishetkellä sopivalta. Janan tekeminen etenee vaiheittain ja sitä voi täydentää, korjata tai muuttaa työskentelyn eri vaiheissa. Elämänjana ei välttämättä tule valmiiksi työskentelyn aikana; se täydentyy ja korjaantuu eri elämänvaiheissa. Omasta elämästä kirjoittaminen voi herättää monenlaisia tunteita. Turvallisessa

luottamussuhteessa prosessin aikana heränneitä tunteita voi läpikäydä yhdessä työntekijän kanssa. (Kekkonen 2004, 29–30.)

2.2 Elämänjanamenetelmän käyttö

Jaakolan ym. (2021, 6) mukaan elämänjanamenetelmä sopii käytettäväksi sekä lapsen, nuoren että perheiden kanssa tehtävässä työssä. Parhaimmillaan elämänjanamenetelmän käyttö lisää työntekijän ymmärtämistä asiakkaan elämäntapahtumien osalta ja lisää asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien näkyväksi tekemistä. Erilaiset menetelmät ja niiden kehittäminen on ollut aktiivista 1990-luvulta lähtien suomalaisessa lastensuojelussa.

Känkäinen (2013, 28) mainitsee menetelmistä varhaisen puuttumisen mallit ja dialogiset menetelmät sekä menetelmäkortit. Lapsuuden haastavat olosuhteet saattavat aiheuttaa muistojen torjumista joko tiedostettuna tai tiedostamatta. Jokaiselle ihmiselle olisi tärkeää löytää jonkinlainen yhteys menneisyyteensä, jotta hän kykenisi olemaan osa oman tarinansa ketjua. On mahdollista, että lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden lasten tarinat ovat hajanaisia, yksittäisistä muistoista koottuja tarinoita, joista puuttuu punainen lanka ja yhtenäisyys. Parhaimmillaan elämäkerrallinen työskentely esimerkiksi elämänjanatyöskentelynä mahdollistaa kokemusten jakamisen ja eheytymisen.

Kaikilla meillä on muistoja ja elettyä elämää takanaan. Eletyn elämän muistelu on muistelua, jossa jokainen on oikeassa. Muistelutyössä ei ole oikeaa tai väärää tapaa muistella tai työstää muistojaan. Jokaisen oma prosessi on ainutlaatuinen ja kertomisen arvoinen (Hohenthal-Antin 2009, 11).

Elämäntarinan kertomista voi pitää myös tutkimusmatkana minän eri elämänvaiheisiin. Tarinoissa on kohtia, jotka ovat hyvin selkeitä ja helposti kerrottavia ja sitten on hämäriä kohtia, joita pitää muistella tarkemmin. Elämäntarinan kasaaminen on kuin palapeli, josta sitten syntyy tarina. (Hohenthal-Antin 2009, 28.)

Oman elämäntarinan muisteluun kuuluu myös traumaattisten muistojen käsittelyä. Monet meistä kantavat mukanaan vaikeita muistoja, jotka vaikuttavat läpi elämän. Jos näitä traumaattisia muistoja on työstetty, auttaa se kasaamaan ja eheyttämään ihmistä. (Hohenthal-Antin 2009, 118.) Elämänjanan tekemisen syvempänä tehtävänä on avata omia tunteita ja kokemuksia elämän varrelta (Kekkonen 2004, 30).

Buchholz (2013) kuvaa elämänjanamenetelmää sopivaksi työvälineeksi terapiatyössä ratkaisukeskeisenä menetelmänä. Hän on modifioinut eri malleista omaan työhönsä sopivan elämänjanan (lifeline activity), jota voi käyttää yli 10-vuotiaille lapsille, nuorille ja aikuisille. Buchholzin mukaan elämänjanamenetelmä voi rohkaista asiakkaita näkemään eletyn elämän erilaisia tapahtumia syinä elämässä sattuneisiin ongelmakohtiin. Buchholz nostaa esiin elämänjanamenetelmän monimuotoisuuden; on mahdollista ottaa käyttöön vain pieniä pätkiä asiakkaan elämästä koko elämänjanan sijaan. Hän painottaa myös elämän huippuhetkien tarkasteluun ottamista elämänjanalle sekä sitä, että elämänjanaa voi hyödyntää yksittäisellä terapiakäynnillä tai useamman kerran välineenä terapiatyössä. Buchholz korostaa, ettei käyttäisi elämänjanaa vakavasti traumatisoituneiden, näkövammaisten tai muistiongelmista kärsivien kanssa.

Helmiluodon (2023) mukaan traumat on syytä huomioida ja niistä pitää olla lupa puhua. Työntekijän ammattitaito asioiden käsittelyssä korostuu tilanteiden ja tunteiden säätelijänä ja pienin askelin etenemisenä. On huomioitava, että kuntouttavassa työskentelyssä luottamus on avainasemassa; asiakkaan mahdollisia traumoja lähestytään pikkuhiljaa eikä niistä puhumista ole tarvetta välttää. Kun työntekijällä on aidosti aikaa pysähtyä ja kuunnella, miten asiakas näkee ja kokee itsensä, on kokemus asiakkaalle voimauttava ja suo asiakkaalle mahdollisuuden katsella itseään lempeämmin. Akuutin kriisin aikana työskentelyä ei kannata syventää, sillä asiakkaan mieli on silloin täynnä kriisiin liittyviä asioita.

Pekkasen (2020, 40–41) tutkimuksen mukaan elämänjanaa hyödyntämällä saatiin näkyvämmäksi tietyn aikavälin tapahtumia sijoitettujen lasten elämässä

sekä uusien asiakkaiden kohdalla tilanteissa, joissa oli tarve jäsentää ja avata asiakkaiden tilannetta kokonaisvaltaisemmin. Janan avulla oli helpompi osoittaa asiakkaan elämässä tapahtuneita positiivisia ja negatiivisia asioita, mutta myös sitä, että vaikeuksista on mahdollista päästä yli. Elämänjanaan piirretyistä ajanjaksoista saatiin aikaan keskusteluja, joiden avulla asiakkaiden kokemukset saivat uusia merkityksiä ja parhaimmillaan keskustelut eheyttivät asiakkaiden omia tarinoita.

Pekkasen (2021, 44) mukaan elämänjanan käyttämisellä on myönteisiä merkityksiä. Näistä Pekkanen mainitsee ymmärryksen lisääntymisen. Työntekijät kokivat elämäkerrallisten menetelmien tuovan mahdollisuuksia, ja uskallusta nostaa esiin asiakkaan elämään vaikuttavien positiivisten asioiden lisäksi myös haastavia asioita. Niiden avulla pystyttiin pohtimaan erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja tulevaisuutta ajatellen. Pekkasen (2021, 44) mukaan elämänjanamenetelmän käytön koettiin myös lievittävän usein asiakastilanteissa koettua jännittyneisyyttä ja lisäävän yhdessä tekemistä ja asioiden tutkimista asiakkaan kanssa.

Kankaanpään (2012, 8) tutkimuksessa syvennyttiin elämäkerrallisuuteen ja narratiiviseen lähestymistapaan perhetyössä. Perhetyöntekijät tutkivat aluksi omaa elämäntarinaansa ja omaa vanhemmuuttaan. Menetelmiä itse testaamalla oli tavoitteena löytää ymmärrystä menetelmien käyttöön asiakkaiden kanssa tehtävään työhön. Kankaanpään (2012, 39) mukaan elämäkerrallisten menetelmien käyttöönotto vaatii aikaa ja luottamusta prosessissa mukana oleviin ihmisiin. Perhetyöntekijät toivat esiin muun muassa sen, miten hankalaa oli poimia merkityksellisiä asioita omasta historiasta. Työlle oli varattu aikaa yksi kerta, joka osoittautui liian lyhyeksi ajaksi oman elämänhistorian tutkimiseen. (Kankaanpää 2012, 45.)

2.3 Ensikoti Pinjan kuntoutuksen malli esimerkkinä elämänjana- ja minätilatyöskentelystä

Turun ensi- ja turvakoti ry:n ensikoti Pinja on päihdeongelmaisille pikkulapsiperheille tarkoitettu kuntoutusyhteisö, jossa kuntoutus rakentuu sekä yksilö- että yhteisökuntoutuksesta. Ensikoti Pinjassa elämänjanatyöskentelyä on käytetty osana kuntoutusta 2000-luvun alkupuolelta alkaen. Elämänjanatyöskentely kuuluu ensikodin kuntoutusmallissa työvälineeksi kaikille perheille yhdessä minätilatyöskentelyn kanssa. Elämänjana- ja minätilatyöskentely ovat muotoutunut vuosien varrella Pinjan kuntoutukseen sopiviksi. Minätilatyöskentely on psykiatri Jorma Tähkän kehittämä hoitomuoto epävakaan persoonallisuushäiriön hoitoon, jota on sovellettu Pinjaan soveltuvaksi yhdessä Jorma Tähkän kanssa. Ensikoti Pinjan hoitomallia on kehitetty vuosien ajan yhdessä työryhmän kanssa, joka on jo lähtökohtaisesti ollut empaattinen ja utelias. Ensimmäinen Jorma Tähkän kouluttama prosessikoulutus minätiloista pidettiin vuosina 2006–2008 ja Miina Savolaisen voimauttavan valokuvan koulutus vahvisti Pinjassa valokuvien käytön osana elämänjanatyöskentelyä. (Helmiluoto 2023.)

Elämänjana- ja minätilatyöskentelyä yhdistelemällä työskennellään tietoisesti sen eteen, että asiakkaan tarinan ymmärrys ja käsitys itsestä muuttuisi positiivisempaan suuntaan. Helmiluoto (2023) kuvaa elämänjana- ja minätilatyöskentelyä asiakkaalle merkityksellisenä ja oivaltavana, sillä työskentelyssä työntekijä katsoo asiakkaan historiaa empaattisesti ja armollisesti. On mahdollista, että ensikotijakson aikana työntekijä on ensimmäinen, joka katsoo asiakkaan tarinaa valokuvin hyväksyvin ja arvostavin katsein. Pinjan kuntoutusjakson aikana asiakkaan omilla työntekijöillä on mahdollisuus syventyä ja perehtyä asiakkaan tarinaan, jota valokuvat syventävät, sillä valokuvien avulla ollaan hyvin henkilökohtaisella alueella. (Helmiluoto 2023.)

Valokuvatyöskentely Pinjassa palauttaa asiakkaan mieleen asioita. Valokuvat helpottavat ja lisäävät ymmärrystä ja auttavat työntekijää pääsemään

lähemmäs asiakasta. On mahdollista, että aiemmin tapahtuneelle ei ole sanoja, mutta esimerkiksi albumikuvien avulla voidaan tavoittaa eri tavalla asioiden merkityksiä. Työskenneltäessä valokuvien kanssa asiakkaalla on mahdollisuus saada kokemus siitä, että työntekijä toivoo hänelle hyviä asioita ja on rinnalla tukemassa vaikeiden asioiden äärellä. Jokainen työntekijä näkee valokuvat erilaisina ja se mahdollistaa asiakkaan kokemuksen omasta itsestään arvokkaana ja mielekkäänä. Luottamuksen rakentamisessa valokuvilla on iso merkitys. Pinjan kuntoutuksen päätavoitteet ovat vanhemmuuden tukeminen ja päihteettömän elämän opettelu. Näiden rinnalla kuntoutuksessa kulkee ajatus siitä, että kuntoutus palvelisi asiakasta siten, että hänen oma näkemyksensä ja kokemus itsestä olisi oikeannäköinen eikä perustuisi elämäntarinan varrella tulleisiin vääriin uskomuksiin ja oletuksiin. Työskentely lisää parhaimmillaan ymmärrystä myös siitä, miksi asiakkaalle on tullut hankaluuksia elämän varrella. Tähän tähdätään empatialla, myötätunnolla ja armollisuudella elettyä elämää kohtaan. (Helmiluoto 2023.)

Ensikoti Pinjan työryhmä on työstänyt omia elämänjanoja ja minätiloja kullekin sopivalla tavalla. Helmiluodon (2023) mukaan työntekijöiden omakohtaiset kokemukset ja tuntemukset siitä, miltä tuntuu työstää omaa historiaa ja jakaa omia asioita on ensiarvoisen tärkeää, jotta asettuminen asiakkaan asemaan ja tunnetiloihin olisi mahdollista. Helmiluoto (2023) muistuttaa myös kuntoutusprosessin pituudesta; jos asiakas on ehtinyt elää 20–30 vuotta eri todellisuudessa, ei eheytyminen ja kuntoutuminenkaan voi tapahtua lyhyessä ajassa.

2.4 Narratiivinen työtapa

Narratiivisuudesta on suomen kieleen muotoutuneet käsitteet tarina ja kertomus. Tarinalla viitataan Vuokila-Oikkosen (2002, 38–39) mukaan ihmisen mielen tapaan hahmottaa elämää. Tarina on jokaisen ihmisen yksilöllinen kokemus; jokaisen tarina muovautuu kertomukseksi sitä kautta, missä ja kenelle se kerrotaan. Hänninen (1999) kuvaa tarinaa sisäisenä tarinana, jonka avulla ihminen määrittelee identiteettiään, arvojaan ja asemaansa suhteessa muihin

ihmisiin. Sisäinen tarina muokkautuu ja muuttuu iän myötä uusien elämäntilanteiden myötä.

Narratiivisessa työtavassa tavoitteena on tarkastella asiakkaan elämäntarinaa ja pyrkiä löytämään asiakkaan elämäntarinasta ne tapahtumat, jotka ovat muokanneet asiakkaan elämää sellaiseksi, miten hän sitä itse kertoo. Narratiivisuus on jokaisen ihmisen elämää ainutlaatuisena pitävä työtapa, johon kuuluvat olennaisesti ihmisten arvostavuus ja uteliaisuus. Jokainen ihminen on oman elämänsä asiantuntija. Narratiivisen työtapaan kuuluvat yhä uudelleen kerrotut elämäntarinat. Ne muodostavat ja muokkaavat niin historiaa, tätä hetkeä kuin tulevaisuutta. Tämä on tyypillistä kaikille tarinoille. Elämän mennessä eteenpäin kokemukset saavat uusia merkityksiä, joista muodostuu kertomuksia. Niitä voidaan pitää säikeinä, jotka punovat tapahtumat yhteen ja lopulta muodostavat tarinan. (Morgan 2004, 12–16.)

Narratiivisen työtavan voi tunnistaa siihen sisältyvistä uudelleen kerrotuista elämän tarinoista. Narratiivinen työtapa arvostaa ihmistä ja ihmistä pidetään narratiivisuudessa oman elämänsä asiantuntijana. Tavoitteena narratiivisuudessa on löytää toisenlaista ymmärrystä ja mahdollistaa asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen. Sitä kautta on mahdollista löytää uusia näkökulmia asiakkaan tarinaan, vahvistaa asiakkaan ymmärrystä tarinastaan ja avata uusia mahdollisuuksia ymmärrykseen menneisyyden ja nykyisyyden välillä. (Morgan 2004, 12–16.)

Narratiivisessa ajattelutavassa asiat hahmotetaan tarinoina, jotka liittyvät ajallisesti toisiinsa erilaisina tapahtumina. Tarinat muodostavat kertomuksia, jotka voivat muovata elämäämme eri vaiheissa. Narratiivisen ajattelun kiinnostuksen kohteena ovat tarinoiden vaikutukset, merkitykset ja yhteydet toisiinsa. (Morgan 2004, 18.) Narratiivisuudessa avainkysymys on se, miten ihmistä voidaan auttaa eteenpäin ja yhdessä rakentaa uusia ja vaihtoehtoisia tarinoita menneestä reflektoimalla ihmisen käsitystä itsestään. Hiljalleen asiakas voi alkaa työntekijän tuella alkaa kertoa uudenlaista tarinaa itsestään. (Morgan 2004, 23.)

Narratiivisessa elämäkerrallisessa työskentelyssä tärkeäksi koetaan tilanteessa vallitseva tunnelma. Jaettaessa omaan historiaan perustuvia elämänkokemuksia, haaveita tai toiveita, on erityisen tärkeää saada tilanteeseen kaikkia kunnioittava ja turvallinen ilmapiiri. (Kekkonen 2004, 24.)

Elämäkerrallisten menetelmien lähtökohtana on, että työntekijä tukee asiakkaita parhaiten, jos hän on itse reflektoinut omaa vanhemmuuttaan ja historiaansa sekä vahvuuksien että heikkouksien osalta. Kun tunnistaa oman vanhemmuuden identiteettiä, se auttaa työntekijää kohtaamaan kunnioittavammin asiakkaita, joiden näkemykset ja uskomukset vanhemmuudesta voivat poiketa suurestikin työntekijän omista näkemyksistä. (Kekkonen 2004, 28.)

Narratiivinen työskentelyote on yleistynyt viime vuosina. Tavoitteena on auttaa asiakasta löytämään myönteisiä tarinoita ongelmatarinoiden sijaan. Saattaa olla, että oma elämäntarina on hajanainen ja ristiriitainen eikä lähipiiristä löydy ihmisiä, jotka voisivat auttaa oman tarinan täydentämisessä. Tällöin muistot omasta historiasta voivat olla hauraita ja puutteellisia ja oma elämä voi tätä kautta tuntua arvottomalta. Kun omaa elämäntarinaa lähdetään tutkimaan ja tarkentamaan, reflektoivat asiakas ja työntekijä asiakkaan käsitystä itsestään ja askel kerrallaan asiakas voi alkaa kertoa uudenlaista tarinaa itsestään. Samalla tavalla valokuvat voivat toimia apuna eheytymisessä; ymmärrys itseä kohtaan lisääntyy, kun työntekijä auttaa asiakasta empatialla, myötätunnolla ja välittävällä johdatuksella eteenpäin. Narratiivisen työskentelyotteen avulla ihminen voi alkaa kokea myötätuntoa itseään kohtaan työntekijän myötätuntoisella ja välittävällä johdatuksella. (Kalela 2022.)

3 Lastensuojelun toimintatavat

3.1 Lastensuojelu

Lastensuojelulaki jaetaan yleiseen ja erityiseen, jossa lain tarkoituksena on taata turvallinen kasvuympäristö sekä tasapainoinen kehitys. Lastensuojelulain tehtävänä on kahdenlainen: toisaalta hoitaa yhteiskuntaa huolehtimalla yleisistä oloista ja ehkäistä ongelmia ennakkoon sekä tarvittaessa korjata esille tulleita ongelmia niin yksilö- kuin perhetasolla. (Bardy 2013, 71.) Lastensuojelutyö on aina myös yhteistyötä viranomaisten kesken. Lastensuojeluun on tarpeellista kehittää työtapoja, joissa yhteistyössä lapsen kanssa kartoitetaan hänelle tärkeät ihmiset ja vahvistetaan suhteita näiden tärkeiden ihmisten kanssa. (Bardy 2013, 102.)

Lastensuojelun vaikuttavuuden edellytys on, että asiakkaina olevia tulisi pyrkiä auttamaan riittävän tehokkaasti. Jotta tämä tavoite saavutettaisiin, pitää lapsen tilanne arvioida. Suomessa tätä asiaa on tutkittu varsin vähän, mutta kansainvälinen tutkimus vahvistaa arvioinnin ja lastensuojelun vaikuttavuuden yhteyden. Jotta arviointiprosessi olisi lastensuojelussa mahdollisimman hyvää, tulisi lastensuojelutyötä tekevien ammattilaisten ammattitaito ja osaaminen olla riittävän hyvää ja toimivaa. Lastensuojelussa kohdataan tilanteita, jotka voivat olla vaikeita ja joihin ei ole yksiselitteistä vastausta. Myös eri tekijöiden väliset suhteet voivat olla vaikeasti hahmoteltavissa. Jaakolan väitöstutkimuksen mukaan lastensuojelun arvioinnin tapa on usein systemaattinen ja analyyttinen. Systeemisyys lisääntyi, jos työntekijän työpaikalla arviointi oli mallinnettu. Myös työntekijän työroolin selkeys ja arviointiin käytössä ollut aika olivat yhteydessä arvioinnin analyyttisyyteen. Jaakola haluaakin tutkimuksessaan korostaa työntekijöiden työpaikalla viihtyvyyttä ja työilmapiiriä. Työnantajan kannustuksella, kehittämismyönteisyydellä ja arviointiin käytettävän ajan riittävyydellä oli yhteyksiä systemaattiseen tekemisen tapaan. (Jaakola 2022, 87–91.)

Kaikko ja Friis (2009) kuvaavat (ks. Bardy 2013, 108–110) yhteistyösuhteen ja avoimen vuorovaikutuksen asiakkaan ja työntekijän välillä työskentelyn lähtökohtina. Tasavertaisuus merkitsee asiakkaan arjessa tapahtuvaa vastuuttamista. Avoin ilmapiiri mahdollistaa muutoksen ja antaa luvan kertoa ja kuunnella vaikeista asioista. Reflektiivisyys eli pohdiskelevuus mahdollistavat työntekijälle asiakkaan kohtaamisen pintaa syvemmältä. Reflektiivinen työote edellyttää työntekijältä uskallusta ja halua katsoa myös itseään, arvojaan ja toimintaansa.

Kaikko ja Friis (2009) (Bardy 2013, 112–118) kuvaavat erilaisten menetelmien olevan väline tavoitteeseen pääsemiseksi. Tavoitteena voi olla asiakkaan nähdyksi ja kuulluksi tuleminen tai yhteistyösuhteen rakentaminen. Menetelmän tehtävänä on auttaa keskustelun etenemistä ja selkeyttää tilannetta. On tärkeää muistaa menetelmiä käytettäessä, että niitä saa soveltaa, kunhan sen tekee eettisesti ja suunnitelmallisesti. Menetelmien tarkoituksena ei ole koskaan olla itsetarkoitus, vaan niiden tulisi toimia apuvälineinä. Vaarana saattaa olla menetelmän suorittaminen, esim. tietyn lomakkeen täyttäminen, ja silloin yksilön ääni voi hävitä. Menetelmien käyttö perustuu aina vuorovaikutukseen. Eri menetelmien käyttö mahdollistaa yksilöllisen kohtaamisen. Työntekijän roolina on toimia kysymysten asettelijana, pohdiskelijana ja havaintojen tekijänä. Toimiessaan menetelmät auttavat sekä asiakasta että työntekijää hahmottamaan tilannetta ja ymmärtämään ja jäsentämään mennyttä aikaa.

3.2 Systeeminen lastensuojelun malli

Lastensuojelun systeeminen toimintamalli on tapa organisoida lastensuojelu tiimityöksi, jossa lapsen asioita miettii ja reflektoi moniammatillinen tiimi. Toiminta systeemisessä mallissa on lasta ja koko perhettä kunnioittava, reflektoiva ja pyrkimys on nähdä asioita laajemmassa mittakaavassa ja tuoda mahdollisesti myös uusia näkökulmia perheen mahdollisesti vaikeaankin tilanteeseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022a.)

Systeemiteoria on jo pitkään ollut yksi sosiaalityön vahvimmista suuntauksista. Perusajatuksena teoriassa on, että eri ihmiset muodostavat toistensa kanssa yhteydessä olevia järjestelmiä, systeemejä. Jos päästään vaikuttamaan johonkin systeemin osaan, voidaan saada aikaan muutosta myös järjestelmän tasolla eikä vain yksilötasolla. (Bardy 2013, 115.)

Systeemisen toimintamallin periaatteita ovat neutraalisuus, luottamus, uteliaisuus, kunnioittaminen ja ratkaisujen etsiminen yhdessä asiakkaan kanssa. Systeemisen toimintamallin tavoitteena on luoda keskinäisen luottamuksen kautta toimiva ja luottamuksellinen yhteistyösuhde. Systeeminen ajattelutapa tarkoittaa, että siinä kiinnitetään erityistä huomiota ihmisten välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. Systeemisessä työotteessa lasten ja perheiden elämä nähdään kokonaisuutena, jonka kaikki osat vaikuttavat toisiinsa. (Lang 1990, 39–55; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022a.)

Systeemistä lastensuojelun toimintamalli on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sovellutus Englannissa kehitetystä Hackney-mallista, joka kehitettiin Lontoossa ratkaisemaan siellä kohdattuja vakavia lastensuojelun ongelmia (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022a). Hackneyn mallin idea on peräisin Reclaiming Social Work -mallista (RSW-malli), jossa lastensuojelun sosiaalityöhön yhdistetään systeemisestä perheterapiasta alun perin tulevia lähestymistapoja, menetelmiä ja välineitä. Organisaatiotasolla systeemisen lastensuojelun mallin tavoitteita ovat lastensuojelun ja muiden palvelujen yhteistyön sujuvoittaminen ja asiakasperheiden tarvitsemien palvelujen järjestämisen tehostaminen. (Aaltio 2019, 9.)

Suomessa RSW-mallia pilotoitiin osana kansallista Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa (LAPE). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos julkaisi RSW-malliin liittyen kaksi työpaperia vuosina 2016 ja 2017 ja vuonna 2017 käynnistettiin kansallinen systeemiseen malliin keskittynyt kouluttajakoulutus. Maakunnista saatujen tietojen mukaan vuonna 2018 systeemisen lastensuojelun kouluttamia pilottitiimejä toimi yhteensä 53 kappaletta 14 maakunnassa. Aalto ja Isokuortti toteuttivat vuonna 2019 arviointitutkimuksen, jossa kerättiin pilotointiin osallistuneiden työntekijöiden, kouluttajien ja asiakkaiden kokemuksia

pilottitiimeistä. Näistä tiimeistä kerätyn aineiston perusteella tuli ilmi, että systeemisen lastensuojelun mallissa oli paljon potentiaalia. Samalla todettiin, että mallin onnistunut käyttöönotto vaati panostusta niin organisaatioilta kuin mallin kehittäjiltä. Esteinä nähtiin vuonna 2019 suuret asiakasmäärät ja kouluttajien esiintuoma kokemus siitä, etteivät he olleet varmoja siitä, miten malliin luotuja ideoita tulisi soveltaa käytännössä. Perheterapeutin työpanos pilottitiimeissä koettiin hyödylliseksi. (Aaltio 2019, 9.)

Ylirukan ym. (2022, 2) mukaan systeemisiä lastensuojelun tiimejä oli vuonna 2021 käytössä 18 (21) maakunnassa, joissa tiimejä oli yhteensä 220. Asiakkaat olivat mukana systeemisen mallin tiimeissä pääsääntöisesti 26 % ja satunnaisesti 70 %. Asiakkaita ei ollut mukana koskaan 4 % tiimeistä. Ylirukan mukaan asiakkaiden osallistumista tiimeihin voitaneen pitää kasvavana trendinä. Kuntien tulee laatia yksin tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (lastensuojelulaki 12 §), jossa tarkastellaan lasten ja nuorten palveluja kokonaisuutena. Vuonna 2021 teetetyn kyselyn mukaan 50 % vastanneista systeeminen toimintamalli näkyi hyvinvointisuunnitelmassa.

Systeemisiä tiimejä on lastensuojelun lisäksi jälkihuollossa, perhe- ja aikuissosiaalityössä sekä vammaispalveluissa. Näiden lisäksi tiimejä on sote-keskuksessa, nuorten aikuisten asumispalveluyksiköissä ja Turussa ulkomaalaistoimistossa. Toiveena systeemisyydelle onkin se, että se toimisi ketteränä mahdollistajana eri paikkakuntien toiveet ja tarpeet huomioon ottaen. THL on tuottanut syksyllä 2021 syventää materiaalia väkivallan riskiarviointiin systeemisissä tiimeissä. (Yliruka ym. 2022.)

Ylirukan ym. (2022, 7) mukaan henkilöstö on ollut motivoinut ottamaan systeemistä toimintamallia käyttöön, mutta henkilöstön jatkuva vaihtuvuus on tuonut mallin käyttöönotolle haastetta. Lisäksi covid-19 epidemia on vaikuttanut systeemisten tiimien toimintaan siten, että osassa kuntia systeemiset tiimit ovat olleet kokonaan tauolla ja osassa tiimit ovat kokoontuneet harvemmin. Kunnilla on ollut käytössä myös verkkopohjaiset tiimit ja osa kunnista on toteuttanut systeemisiä tiimejä normaaliin tapaan. (Yliruka 2022, 7.)

3.3 Systeemisen lastensuojelumallin osa-alueet

Suomalaisen lastensuojelun systeemisen toimintamalliin kuuluvat kolme ydinelementtiä, jotka ovat systeeminen tiimi, systeeminen viikkokokous ja systeeminen asiakastyö. Nämä elementit ovat riippuvaisia toisistaan; ilman systeemistä tiimiä ei ole mahdollista pitää systeemistä viikkokokousta. Toisaalta ne mekanismit, jotka tuottavat vaikuttavampaa ja laadukkaampaa lastensuojelua, ovat kiinni siitä, miten systeeminen tiimi, asiakastyö ja viikkokokoukset onnistuvat. Systeemissä mallissa perheen systeemi nähdään koostuvan perheenjäsenten välisistä suhteista, mutta myös perheen ja sen ympäristön välisistä suhteista, johon lasketaan mukaan myös työntekijän ja lastensuojelun vaikutukset suhteisiin ja päinvastoin. (Aaltio 2019, 11.)

Viikkokokous on strukturoitu vuorovaikutustilanne, jossa noudatetaan ennalta sovittua struktuuria ja rooleja. Tämä lisää turvallisuutta ja jäsennystä kompleksisten asiakastilanteiden käsittelemiseen. Viikkokokoukset kuuluvat systeemiseen tiimiin, joissa asiakastapauksia käsitellään yhdessä. Viikkokokousta johtaa sosiaalityöntekijä, jolla on yhdessä perheterapeutin kanssa vastuu siitä, että viikkokokous täyttää systeemisen case-keskustelun. Jokaisella tiimiläisellä on vastuu siitä, että keskustelu asiakkaista on asiakasta ja toisia arvostavaa. Kokoukset kirjataan ja asiakkaat voivat itse olla paikalla heidän perheensä asioita käsitellessä. (Aaltio 2019, 17–18.)

Sukupuuta käytetään perustyökaluna systeemissä lastensuojelun mallissa. Sen etuna elämänjanatyöskentelyyn verrattuna on nopeampi toteutus ja parempi tunnettuus työntekijöiden keskuudessa. Sekä sukupuuta että elämänjanamenetelmää tehtäessä on huomioitava, että menetelmien käyttö ei saa olla mekaanista vaan sensitiivistä asiakasta kohtaan. Parhaimmillaan sukupuu ja elämänjana syventyvät asiakastyöskentelyn edetessä ja syventyessä. Tärkeää on huomioida hienovaraisuus, empatia, asiakkaan arvostus ja kuuntelu sekä utelias asioiden yhdessä tutkailu. (Aaltio 2019, 21–22.)

Eroina tavalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön systeemissä lastensuojelun mallissa ovat se, että työntekijät omaksuvat yhdessä yhteisen viitekehyksen asiakastyölle sekä se, että työntekijät käyttävät enemmän aikaa perheiden asioiden reflektiokeskusteluun. Myös työnohjauksellinen ohjaus voi tapahtua systeemisessä tiimissä osana viikkokokousta ulkopuolisen työnohjauksen lisäksi. (Aaltio 2019, 18.)

Lastensuojelun systeeminen toimintamalli on tapa organisoida lastensuojelu tiimityöksi, jossa lapsen asioista miettii ja reflektoi moniammatillinen tiimi. Toiminta systeemisessä mallissa on lasta ja koko perhettä kunnioittava, reflektoiva ja pyrkimys on nähdä asioita laajemmassa mittakaavassa ja tuoda mahdollisesti myös uusia näkökulmia perheen mahdollisesti vaikeaankin tilanteeseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022a.)

Systeemisen lastensuojelun toimintamallissa on tärkeää huomioida, että työskentelyn kohteena on koko perhe yksittäisen henkilön sijaan. Toimintamallissa on luotu toimintaohjeet siihen, että mallissa toimii eri ammattikuntien edustajia, jotta työskentelyyn saadaan mahdollisimman erilaisia näkökulmia. Perheen oman työntekijän on tärkeää olla mukana asiakkaiden asioita käsiteltäessä; luottamusta ja turvaa asiakkaalle luo se, kun mukana on joku, joka jo tietää perheen asioista enemmän. Systeemisessä mallissa nostetaan esiin perheterapeuttinen ymmärrys, jotta perheenjäsenten välisiä suhteita ja vuorovaikutusta pystytään tarkastelemaan systeeminä. On tärkeää huomioida, että lähtökohtia systeemisen mallin työskentelyyn on lapsilähtöisyys, kohtaaminen ja asiakkaiden osallistaminen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022b.)

Asiakastyön tasolla systeemisen lastensuojelun mallille on asetettu tavoitteeksi lapsen turvallisuuden paraneminen ja perheen hyvinvoinnin lisääminen. Toinen tavoite systeemissä lastensuojelun mallissa on parantaa työntekijöiden työhyvinvointia. Kolmas tavoite on organisaatiotasolla; työn resurssoinnin ja johtamisen parantaminen sekä lastensuojelun ja muiden viranomaisten välisten suhteiden ja työnjaon kehittäminen. Systeeminen asiakastyön tulisi olla tavoitteellista ja intensiivistä. Asiakastyön näkökulmasta systeemisen mallin

keskeistä on tiimin yhteinen reflektointi, tutkiva työote ja uusien katsontakantojen etsiminen. (Aaltio 2019.)

3.4 Systeemisen lastensuojelun menetelmät

On hyvä huomioida, ettei systeemisen mallin ideat ja välineet ole uusia systeemisen lastensuojelun maailmassa. Aaltio (2019, 10) kuvaa työpaperissa lastensuojelun asiakastyön olevan hankala käsite. Lastensuojelun työntekijät ovat omaksuneet kovin erilaisia lähestymistapoja, menetelmiä ja periaatteita. Systeemisen lastensuojelun mallin näkökulmasta on kuitenkin eri asia, jos koko organisaatio tai tiimi päättää siirtyä noudattamaan yhteistä toimintamallia eikä vain erilaisia menetelmiä tai tapoja toimia asiakastyössä. Tavoitteena systeemisessä lastensuojelun mallissa on juuri tietty rakenne ja sitä kautta yhteiset periaatteet, jotka koskettavat kaikkia siinä organisaatiossa työskenteleviä työntekijöitä, että asiakkaita.

Systeemisen lastensuojelun asiakastyö on tavoitteellista, systeemiseen työtapaan kuuluvaa kohtaavaa sosiaalityötä. Työn lähtökohtana on luottamuksellisen ja myönteisen suhteen luominen perheeseen sekä heidän elämäntilanteensa kokonaisuuden tutkiminen yhdessä. Asiakastyö on suhdeperustaista, joka tarkoittaa sitä, että työskentely ja muutokset tapahtuvat suhteessa. Systeemisen lastensuojelun keskeisimmät työvälineet ovat sukupuu, sirkulaariset kysymykset ja hypoteesit. Systeemisessä asiakastyössä sitoudutaan moninäkökulmaiseen työskentelyyn (hypoteesit) yksittäisten oireiden sijaan. Perheet pyritään näkemään kokonaisuutena, missä kaikilla toimijoilla (perhe, ammattilaiset ja lähiverkosto) on oma rooli ja vaikutus mahdolliseen muutokseen. (Aaltio 2019.)

On hyvä huomioida, että systeemisen lastensuojelun mallin keskeiset välineet eivät toimi yksinään, vaan ne ovat riippuvuussuhteessa toisiinsa. Elämänjanamenetelmän avulla tutkitaan oman historian merkitystä, sukupuun avulla haetaan uusia näkökulmia, joista sitten muodostetaan hypoteeseja, joita voidaan uudelleen testata perheen kanssa työstämällä. Huomionarvoista on

myös se, ettei yhden menetelmän käytöstä seuraa suoraan parempia tuloksia. Esimerkiksi sukupuun käyttö asiakastyössä edellyttää työntekijältä aikaa perehtyä, tutustua ja tehdä sukupuuta asiakkaan kanssa. Parhaimmillaan sukupuuhun päästään syventymään ja hyödyntämään menetelmää monipuolisesti. Jos tätä aikaresurssia ei organisaation puolelta mahdollisteta, hankaloittaa se myös systeemisen lastensuojelun mallin hyödyntämistä kokonaisvaltaisesti. Sama pätee myös muiden menetelmien, kuten esimerkiksi elämänjanamenetelmän käyttöön. (Aaltio 2019, 21.)

Tavoitteellinen työskentely vaatii aikaa ja perehtymistä ja tuottaa sitä kautta uusia oivalluksia ja asiakkaan oman tarinan eheytymistä. Mikään menetelmä tai väline ei itsessään tuo asiakkaalle lisäarvoa eikä työskentelyä voi tehdä menetelmä edellä; luottamus- ja vuorovaikutussuhde ovat myös tämän kannalta merkityksellisiä. Olennaista on se, miten työntekijä onnistuu luomaan luottamuksellisen ja myönteisen suhteen lapseen ja perheeseen. Työnhyvinvoinnin lisääminen työntekijöille tarkoittaa käytännössä sitä, että asiakasmääriä tulisi rajata kohtuullisiksi ja että jokainen työntekijä voisi hyödyntää koulutuksessa saamiaan taitoja päivittäisessä työssä ilman, että organisaation arvot tai resurssit estävät häntä näin tekemästä. (Aaltio 2019, 19.)

Aaltio (2019, 25) kuvaa, että systeemisen mallin kehittämistyössä on arvioitu, että yhdellä sosiaalityöntekijällä voisi olla asiakkaina maksimissaan 20 lasta, jotta systeemisyys asiakastyössä onnistuisi. Tässä on käytännön työssä edelleen tekemistä, vaikka tilannetta on pyritty parantamaan myös valtakunnallisesti siinä onnistumatta.

Laki lastensuojelun asiakasmitoituksesta tuli voimaan vuoden 2022 alussa. Laissa määritellään, että yhdellä sosiaalityöntekijällä saa olla enintään 35 lasta tai nuorta asiakkaina. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos teki marraskuussa 2022 kyselyn, jolloin lastensuojelussa työskenteli kokoaikaisesti yli 1200 työntekijää. Laissa mainittu enimmäismäärä ylittyi 176 työntekijällä eli joka seitsemännellä työntekijällä on enemmän asiakkaita kuin laki sallii. (THL, 2022c.)

TOP-hankkeen loppuarvioinnissa (Lehtola ym. 2022, 8) ammattilaiset toivat esiin sen, että lastensuojelun palvelut tulisi saada asiakkaiden luokse helposti saataville. Ennaltaehkäisevien palvelujen osuutta korostettiin ja keskeisenä nähtiin myös varhainen puuttuminen ja matalan kynnyksen palvelut sekä ennaltaehkäisevien palvelujen kehittäminen lasten sijoitusten ehkäisemiseksi. Lisää tietoa toivottiin traumainformoidusta lähestymistavasta ja suhdeperusteisesta systeemisestä työskentelystä, samoin kuin systeemisen työotteen vahvistumista.

4 Valokuvat

4.1 Yleistä valokuvauksesta

Valokuvia otetaan nykyisin valtavasti. Kännykkäkameroiden avulla valokuvaamisesta on tullut jokapäiväistä. Elämän aikana ikuistetaan niin raskaus-, pikkulapsi-, häät- ja hautajaiskuvat. Valokuva tallentaa monenlaisia hetkiä ihmisen elämästä ja valokuvaaminen on iso osa lasten ja nuorten elämää. Heillä on käytössä puhelimissa omia sovelluksia, esimerkiksi Snapchat ja TikTok, jossa kuvia tarvitaan joka päivä. (Hentinen 2009a, 36.)

Samaan aikaan ihmisten tarinat tulevat digitoitua omaksi henkilökohtaiseksi tarinaksi valokuvien muodossa. Kuvia otetaan paljon; niiden kehittäminen on jäänyt ainakin osittain. Tärkeimmistä ja merkityksellisemmistä kuvista voidaan jättää oma henkilökohtainen jälki esimerkiksi valokuvia hyödyntävään Instagram-sovellukseen tai valita itselle tärkeimmät kuvat ja kerätä niistä oma aarrekansio. Omasta elämästä ja elämänhistoriasta kertovat kuvat voivat toimia merkityksellisinä muistoina tai osana tarinaa sukupolvien ketjussa. Ihmisille merkityksellisiä kuvia voidaan hyödyntää monin eri tavoin, kun tutustutaan omaan elämänhistoriaan ja tarinaan. (Hentinen 2009b, 148; Koffert 2009, 93.)

Valokuvaus on nykyisin digi- ja kännykkäkameroiden ansiosta helppoa ja vaivatonta. Helppous mahdollistaa myös valokuvaamisen soveltamisen monella eri tapaa. Sosiaali-, kasvatus- ja terveysalan ammattilaisten toteuttama valokuvien käyttö on osa valokuvaterapeuttista työmuotoa. Valokuvatyöskentely on lisääntynyt Suomessa paljon niin sosiaali-, terveys- kuin kasvatusalalla. (Halkola 2009, 13.) Suomessa perhealbumeihin liittyvät valokuvat tulivat mukaan valokuvaterapiaan 1980-luvulla. Kansainvälisesti valokuvaterapian pioneerina maailmalla tunnetaan Judy Weiser. Suomeen valokuvaterapian on tuonut psykologi Lauri Mannermaa. Judy Weiser määrittelee valokuvien käyttämisen valokuvaterapiassa kokemusten ja tunteiden aktivoimiseksi ja eteenpäin menoksi. Valokuvaterapian menetelmiä ovat asiakkaan

omaelämäkerrallisten valokuvien käyttäminen, symbolisten, assosiatiivisten valokuvien käyttäminen ja uudet valokuvat. (Halkola 2009, 14–15.)

4.2 Valokuvatyöskentely

Valokuvien vaikuttavuus saattaa yllättää. Valokuvien kanssa työskennellessä pitää sille olla varattuna riittävästi aikaa ja sopiva tila. Valokuvien käyttö perustuu luottamuksellisuuteen; kuvat voivat herättää paljon tunteita, muistoja ja merkityksiä. Asiakastyössä erilaisten tunteiden ja muistojen kohtaaminen saattaa vaatia rohkeutta. Työntekijältä vaaditaan kunnioittavaa ja empaattista suhtautumista asiakkaan kertomukseen ja elämäntilanteeseen. Ensisijaisen tärkeää on myös luottamuksellisen ja turvallisen suhteen luominen kuvattavaan. Sen sijaan valokuvauksen teknisen osaamisen ei tarvitse olla erinomaista, vaan perustaidot kameran käytössä ovat riittävät. (Halkola 2009, 17.)

Haasteeksi valokuvien kanssa työskennellessä voi nousta valokuvien puute. Tiedossa on, ettei kaikilla ole olemassa itsestään valokuvia. Jos alkuperäisiä kuvia ei ole, voidaan valokuvia ja erilaisia henkilön historiaan liittyviä tilanteita lavastaa ja ottaa näistä kuvia jälkikäteen. Se ei toki korvaa alkuperäisiä kuvia, mutta se vain pitää hyväksyä. Nykyisin onneksi älypuhelimissa on hyvät kamerat eri tilanteiden tallentamista varten.

Helmiluoto (2023) kuvaa valokuvatyöskentelyä asiakasta vahvistavana. Hänen kokemuksensa mukaan kaikki asiakkaat ovat hyötyneet valokuvatyöskentelystä. Oman historian läpikäyminen valokuvien avulla vahvistaa ja saa asiakkaassa aikaan ajatuksen siitä, että joku on kiinnostunut siitä, mitä hänen elämässään on tapahtunut ja kuka hän oikeasti on. On huomioitava, että työskenneltäessä henkilökohtaisten valokuvien kanssa pyydetään asiakkailta melko paljon. Toisaalta Helmiluodon (2023) mukaan ne, jotka joutuvat keskeyttämään kuntoutuksen syystä tai toisesta, jäävät kaipaamaan elämänjana- ja minätilatyöskentelyä.

4.3 Valokuvaterapeuttinen työskentely

Valokuvaterapeuttisessa työssä asiakkaan valitsemat merkitykselliset kuvat toimivat apuna itsereflektioon, ymmärrykseen ja mahdolliseen muutokseen. On mahdollista, että valokuvatyöskentelyn avulla esille tulee asioita, joita ei tulisi sanallisesti esille. Näin ollen asiakkaan on mahdollista oppia itsestään uutta, oivaltaa asioita ja tarkastella omaa historiaansa uudesta näkökulmasta. Edellä mainittuun tarvitaan luottamuksellinen ja terapeuttinen vuorovaikutussuhde. (Halkola 2009, 13.) Työntekijältä puolestaan edellytetään uteliasta, kiinnostunutta ja aktiivista otetta. Työntekijän tulee kunnioittaa asiakkaan kertomia kuvakertomuksia, niiden tulkintoja ja työn aikana esiin tulevia erilaisia havaintoja. (Halkola 2009, 17–18.)

Työntekijän on myös huomioitava, ettei valokuvaterapeuttisessa työskentelyssä ole oikeaa tai väärää tapaa katsoa ja tulkita valokuvia. Näin ollen työskentely vaatii myös luovuutta ja heittäytymistä prosessiin, jossa asiakas ja työntekijä yhdessä tutkivat valokuvia ja luovat mahdollisesti uusia, omanlaisia keinoja pysähtyä asiakkaan valokuvien äärelle niin sanallisesti kuin non-verbaalisesti. (Weiser 1999, 27.) Valokuvatyöskentelyssä puheen lisäksi mukana ovat eleet, ilmeet ja kehon viestit. Näitä seuratessa työntekijä pystyy seuraamaan asiakkaan kehonkieltä ja sanatonta viestintää, joka on iso osa ihmisten välisessä vuorovaikutustyössä. Työskentelyn lomassa valokuvista katsotaan asentoja, hymyjä ja mahdollisesti ”piilossa” olevia tunteita. Vuorovaikutustyössä voidaan tarkastella myös etäisyyksiä; istuuko lapsi sylissä, minkälaisia etäisyyksiä ihmiset pitävät ja onko valokuvien ihmisillä katsekontakti. (Helmiluoto 2023.)

Valokuvaterapian menetelmien osaaminen perustuu psykoterapiaan ja terapeuttiseen työskentelytapaan. Monipuolinen ammattitaito mahdollistaa valokuvaterapeuttiset työmuodot. Kuitenkin huolimatta ammattitaustasta keskeistä työmuodon opettelussa on menetelmän omakohtainen kokeilu ja kokeminen. Omakohtaisessa oppimisprosessissa olennaista ovat uudet oivallukset ja itseymmärryksen lisääntyminen yhä uudestaan ja uudestaan.

Tämä saattaa hämmästyttää valokuvaterapeuttisia menetelmiä jo pitkään käyttäneitä ammattilaisiakin. (Halkola 2009, 17.)

Voimauttavan valokuvauksen luoja Miina Savolainen (2009, 211–212) kokee, että terapeuttisessa valokuvatyöskentelyssä käytön ehtona on aina valokuvauksen valta-asetelmien purku. Vain tätä kautta voi käsittää, mitä tarkoittaa kuvattavaksi asettuminen. Tämä vaatii niin omakohtaista kokeilua kuvattavaksi asettumisen suhteen kuin opiskelua siitä, minkälaista valtaa kuvaaja käyttää suhteessa kuvattavaan.

Halkola ym. (2011, 41) kertovat The many stories of being -projektista, jossa he yhdistelivät valokuvaterapian keinoin kirjoittamista, lyhytelokuvia ja musiikkia. Metodia opetettiin muun muassa opettajille ja sosiaalityöntekijöille ja tavoitteena oli projektin vieminen niihin paikkoihin, jossa lapsia ja nuoria luontaisesti on (koulut, erilaiset ryhmät jne.) Many stories of being – projekti keskittyi lasten ja nuorten tarinoihin, jotka nousivat heidän omasta elämästään. Projektin tarkoituksena oli pohdiskella lasten ja nuorten identiteettiä ja narratiivia sekä heidän selviytymiskeinojaan. Pääkysymyksenä projektin ympärillä oli kysymys siitä, millainen oma tarinani on ja mihin se perustuu. Oletuksena työpajoissa oli, että lasten ja nuorten mielenterveyden tilaa voidaan helpottaa prosessoimalla ja reflektoimalla elämäntarinaa erityisesti ei-sanallisesti muun muassa valokuvaterapian metodein.

Valokuvaterapeuttisen työskentelyn avulla voidaan lisätä omakohtaisuuden kokemista, aktivoida tunnekokemuksia ja lisätä itsetietoisuutta. Työskentelyn tavoitteena oli luoda nuorille prosessi, joka selkeyttäisi osallistujan elämäntilannetta ja auttaa häntä tulemaan tietoiseksi omista tavoistaan selviytyä unohtamatta tunnetyöskentelyä ja sosiaalisten taitojen opettelua, joka koettiin hyvin tärkeäksi. Jotta oppiminen olisi mahdollista, pitää työskentely-ympäristön olla lämmin ja turvallinen. Prosessi etenee valokuvien ja ennalta laadittujen kysymysten pohjalta. Many stories of being – projektin tuloksena todettiin, että valokuvat helpottivat osallistujien omasta elämästä puhumista ja ne paransivat osallistujien kykyä ymmärtää ja käsitellä tunteita. Valokuvat myös loivat ja paransivat osallistujien välistä ymmärrystä toisistaan, opettivat

läsnäolon taitoa ja lisäsivät osallistujien itsetuntemusta. (Halkola ym. 2011, 51–51.)

4.4 Voimauttavan valokuvauksen menetelmä

Elämäkerrallisessa työskentelyssä kuvien avulla voi peilata itseään ja omaa elämäänsä. Valokuvat voivat myös auttaa alkuun, jos on vaikeuksia aloittaa työskentelyä. Työskentelyssä voi hyödyntää lehtikuvia, postikortteja tai valokuvia. Teemoiksi valokuvatyöskentelyyn voidaan valita esimerkiksi tärkeät ihmiset ja elämäntapahtumat, tähtihetket omassa elämässä sekä tärkeät paikat. Asiakkaan valitsemia vanhoja valokuvia katsellessa voidaan keskustelua tietoisesti ohjata esimerkiksi asiakkaan perheeseen. Millaisena perheenä kuvattava perheensä näkee? Miten hän haluaisi, että hänet itsensä nähtäisiin kuvissa? On tärkeää muistaa, että keskustelussa palautetta tulee antaa arvostavasti ja lempeästi. Kuvia katsoessa voi kysyä, tuliko näistä kuvista sinulle uutta tietoa ja vastasivatko omat mielikuvasi kuvan kertomaa tarinaa. (Karkkulainen ym. 2019, 76, 148, 150.)

Miina Savolainen kehitti 1990-luvulla voimauttavan valokuvauksen menetelmän. Savolainen kehitti menetelmän lastenkodissa, ja menetelmä perustuu valokuvien käyttöön arvostavan katseen avulla. Voimauttava valokuva -menetelmä on rakennettu turvalliseksi ja korjaavaksi kokemukseksi. Menetelmän ajatuksena on luoda ja korjata yhteistyössä asiakkaan kanssa hänen kokemuksiaan nähdyksi tulemisesta. Nimensä mukaisesti menetelmän tavoitteena on voimaantuminen sillä ajatuksella, ettei kukaan ulkopuolinen voi voimaannuttaa toista, vaan voimaantumisen on tapahduttava yksilössä itsessään. Toisen lempeä katse on tässä isona apua, mutta jokainen voi lopulta muuttaa vain itseään. (Karkkulainen ym. 2019, 72–74.)

Savolaisen voimauttavan valokuvauksen menetelmän perusajatuksena on, että kuvassa oleva ihminen on tarinan päähenkilö, joka saa päättää kuvaajan sijaan siitä, miten häntä saa katsoa ja kuvata, ts. kuvattava ei ole kohde vaan toimija,

joka luo aktiivisesti uutta mielikuvaa itsestään ja samalla korjaa aiemmin vaikuttaneita rajoittavia mielikuvia itsestään. (Karkkulainen ym. 2019, 72–74.)

Menetelmä perustuu korjaaviin, hyväksyviin katseisiin ja nähdyksi tulemiseen. Myös valokuvien katseluun tulee liittää arvostava palaute ja pyrkiä myös sen avulla auttaa kuvattavaa katsomaan itseään lempeästi ja arvostavasti. Valokuvia käytetään välineinä eheytymiseen eli hajanaisten asioiden selkeyttämiseen, oman minän tutkimiseen ja vuorovaikutuksen parantamiseen. Kaikkein tärkeinä voimauttavassa valokuvaamisessa on koko prosessi ja kuvattavan oma kokemus. (Karkkulainen ym. 2019, 72–74.) Känkäinen (2013, 70) kirjoittaa, että kuva kuljettaa tarinaa eri tavalla kuin teksti.

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Omasta työhistoriasta työpajatoteutukseen

Työskennellessäni pikkulapsiperheiden kanssa ensikoti Pinjassa käytettiin valokuvia osana elämänjanatyöskentelyä. Ensikoti Pinjassa jokainen kuntoutukseen tuleva asiakas työstää kuntoutuksensa alussa elämänjanan, joka jäsentää ja selventää asiakkaan elämänpolkua koko kuntoutusjakson ajan. Elämänjana muokkautuu kuntoutuksen aikana, siihen voi lisätä tai muuttaa kirjoitettuja asioita, jos kuntoutuksen aikana elämäntapahtumat tarkentuvat tai asiakas haluaa painottaa jotain tärkeänä pitämäänsä asiaa. Helmikuussa 2023 haastattelin ensikoti Pinjan entistä yksikön johtajaa Heidi Helmiluotoa osana opinnäytetyötäni tavoitteena saada lisätietoa siitä, miten Pinjan malli elämänjanan ja valokuvien yhteiskäytöstä on kehittynyt vuosien aikana.

Ensikotivuosien jälkeen siirryin työskentelemään kuntasektorilla, jossa oli käytössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen luoma systeeminen lastensuojelun malli. Systeemisessä työskentelyssä keskiöön nousee lasta ja koko perhettä kunnioittava pyrkimys nähdä asioita laajemmassa mittakaavassa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022a).

Melko pian kunnallisen työsuhteeni alussa huomasin, että systeemisen mallin ja ensikotivuosien työskentelyn tavoissa oli paljolti samaa; katsontakanta oli osittain erilainen, mutta yhteinen tavoite molemmissa oli ottaa asiakkaana oleva lapsi ja perhe kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ja reflektoida tapahtuneita kunnioittavasti luottamuksella.

Erona elämänjanamenetelmän käytössä kunta- ja järjestösektorin välillä oli se, että lyhytkestoisemmassa työskentelyssä kuntapuolella ei ollut aikaa käytettävissä samalla tavalla kuin Ensi- ja turvakotien liiton ensikodeissa, joissa kuntoutukset kestävät keskimäärin vauvan ensimmäisen vuoden ja täten aikaa tutkia asiakkaan elämäntarinaa on paljon enemmän. Kuntasektorilla

elämänjanatyöskentelyn haasteeksi noussee ajanpuute asiakassuhteiden kestäessä keskimäärin muutaman kuukauden ajan.

Toinen ero kahden työnantajani välillä oli se, että kuntasektorilla valokuvia ei ollut oman kokemukseni mukaan käytössä laisinkaan. Turun ensi- ja turvakoti ry:n työssä valokuvien käyttö osana elämänjanaa oli aina itsestään selvää, jos asiakkaalla oli käytössään tai saatavilla valokuvia omasta historiastaan.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Empiirinen tutkimusaineistoni on laadullinen, aineistolähtöinen tutkimus, jonka aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, työpajamenetelmää sekä kyselyä. Halusin tuoda opinnäytetyössäni näkyville omakohtaisen tarinan merkityksen ymmärryksen lisäämiseksi.

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa kysymykset ovat kaikille vastaajille samat. Teemahaastattelussa vastaukset eivät ole sidottu tiettyyn vastausvaihtoehtoon vaan haastateltavat vastaavat kertoen tilanteista omin sanoin. (Hirsjärvi 2022, 81.) Käytin haastatteluissa avoimia kysymyksiä, joita sitten tarkensin tarpeen mukaan. Saatoin haastattelun yhteydessä esittää lisäkysymyksen kerro lisää, milloin viimeksi tai kerro joku esimerkki.

Hirsjärven (2022, 44) mukaan kvalitatiivinen tutkimus saattaa tuoda esille tutkittavien omia havaintoja tilanteista antaen samalla mahdollisuuden huomioida sekä heidän menneisyyteensä että kehityksensä omassa elämässään. Hirsjärvi (2022, 45) kertoo teemahaastattelun sopivan tutkimuksiin, jossa halutaan antaa painoarvoa niille merkityksille, joita ihmiset antavat ilmiöille ja tapahtumille. Samalla erilaiset ilmiöt tuovat esille tutkittavien näkökulman ja kuuluviin heidän äänensä. Haastattelujeni tavoitteena oli tuoda ilmi työntekijöiden näkemyksiä elämänjanamenetelmän käytöstä käytännön työssä.

Hirsjärvi (2022, 49) kuvaa, että kvalitatiivisia menetelmiä käytetään usein esitutkimuksen tapaan. Opinnäytetyössäni etukäteishaastattelut olivat

esitutkimus siitä, minkä verran haastateltavat olivat käyttäneet lastensuojelun systeemisessä mallissa elämänjanamenetelmää ja valokuvia. Etukäteishaastattelujen ja käytännön työn pohjalta valikoitui materiaali työpajoihin sekä kyselylomakkeeseen, joiden pohjalta opinnäytetyöni rakentui.

Haastattelun avulla pyritään keräämään informaatiota ennalta suunnitellusta aiheesta. Haastattelun haittapuolena on muun muassa se, että ne vievät aikaa. Haastateltavien etsiminen, sopivien aikojen sopiminen ja itse toteutus vievät aikaa. Myös litterointi eli aineiston purkaminen on työlästä. (Hirsjärvi 2022, 59.) Omalla kohdallani työtäni helpottivat tiimien esihenkilöt, jotka valitsivat työhöni sopivat tiimit ja haastateltavat. Haastattelut tehtiin molempiin tiimeihin Teams-sovellusta käyttäen.

Valitsin opinnäytetyöhöni haastattelun, sillä halusin korostaa haastateltavien mahdollisuutta tuoda esille häntä itseään koskevia asioita. Haastattelussa on myös mahdollista soveltaa ja vaihtaa kysymysten järjestystä. Toisaalta itselläni oli myös tarve syventää opinnäytetyöni teemoista saatavia vastauksia, jotta pääsin pureutumaan opinnäytetyöhöni mahdollisimman laajasti. Myös tämä seikka tuki haastattelun valintaa opinnäytetyöni menetelmäksi. Lisäksi tavoitteenani oli saada opinnäytetyöni aiheesta kuvaavia esimerkkejä. (Hirsjärvi 2022, 56–61.)

Haastattelut olivat keskustelunomaisia ja ne etenivät yksilöllisesti haastateltavan mukaan. Teemana niissä esiintyivät elämänjanatyöskentely, systeeminen lastensuojelun malli ja valokuvatyöskentely (kts. liite 1). Haastateltavissa oli sekä alan vaihtajia että alalla jo pitkään olleita. Myös se, miten paljon he olivat käyttäneet elämänjanamenetelmää työssään, vaihteli edellä mainittujen syiden takia.

Empiirisessä aineistossani työpajatyöskentely rakennettiin teemahaastatteluista nousseiden teemojen pohjalta yhteistyössä työpajojen toisen vetäjän kanssa. Suunnittelimme molemmat työpajat erikseen sekä etukäteen tehtyjen teemahaastattelujen että muun muassa henkilömäärän pohjalta. Haastatteluista

ja työpajoista tullutta tietoa puolestaan hyödynsin empiirisen osion kyselylomakkeen laatimisessa.

Hyödynsin opinnäytetyössäni erilaisia teorioita, omaa työkokemustani sekä erilaisten tiimien toimintatapoja hyödyntää elämänjanamenetelmää. Näin ollen tavoitteenani oli sitoa oma kokemus ammattikäytäntöön ja jakaa omalla kohdallani hyväksi havaittuja työtapoja niin kunta- kuin järjestösektorilta.

Nimesin työpajatyöskentelyt haastattelujen ja kyselyn välissä tarkoituksella työpajoiksi enkä esimerkiksi koulutuksiksi. Koin olevani tässä tilanteessa enemmänkin vertainen työpajaosallistujille kuin kouluttaja; koulutusta elämänjanamenetelmän käytöstä en ole juurikaan saanut, vaan olen enemmänkin itse opetellut menetelmän käyttöä eri työpaikoissa. Työpaja-sanan käyttö antoi mielestäni enemmän mahdollisuuksia hyödyntää käytännön osaamista ja yhdistellä sekä omaa osaamista että kokemusta.

Kyselylomakkeen etuna pidetään sitä, että lomakkeen käsittely etenee nopeasti haastatteluaineistoon verrattuna. Se on myös helppokäyttöinen. Kyselylomake tulisi olla huolellisesti suunniteltu, jotta vastausvaihtoehdot tavoittaisivat vastaajan ajatusmaailman tai käsitellyn asian olennaiset puolet. Kyselyn haittapuolina voidaan pitää sitä, että henkilöt eivät aina vastaa kyselyihin muistutteluista huolimatta. Ongelmalliseksi voi kyselyjen kohdalla nousta myös se, etteivät tutkijan laatimat valmiit vastausvaihtoehdot vastaa suoraan vastaajan ajatusmaailmaan. (Hirsjärvi 2022, 59–63.) Valitsin opinnäytetyöni osaksi kyselyn sähköisenä lomakkeena (kts. liite 2), sillä kyselyn avulla sain mahdollisuuden saada kaikilta opinnäytetyöprosessiin osallistuneilta palautteen ja yhteenvedon prosessin onnistumisesta.

5.3 Aineiston keruu

Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksenä on tutkia, onko systeemisessä lastensuojelun mallissa käytettävää elämänjanamenetelmää mahdollista syventää valokuvien avulla. Pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni työpajatyöskentelyn, haastatteluiden ja kyselyn avulla. Työpajojen osallistujille

puolestaan tarjotaan mahdollisuus saada päivän mittaisen työpajatyöskentelyn avulla koulutusta ja kokemusta elämänjanamenetelmästä. Työpajojen tavoitteena on saada osallistujat oman osallistumisen kautta laatimaan itselleen omaa elämäänsä koskeva elämänjana tai pätkä omasta elämästä ja sitä kautta saada omakohtainen kokemus siitä, miltä menetelmän käyttö tuntuu ja millaista sitä on jakaa muille. Edellä mainittujen konkreettisten keinojen kautta pyrin löytämään vastauksia tutkimuskysymykseeni.

Ajatus työpajasta nousi esiin opinnäytetyöni toimeksiantajana toimivan Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Oy Vasso Ab) kanssa pidetyssä ensimmäisessä palaverissa, jossa yhdessä mietittiin, olisiko heillä kiinnostusta olla mukana opinnäytetyöprosessissani. Ensimmäisessä opinnäytetyöpalaverissa sain hyvää palautetta aihevalinnastani ja erityisesti ajankohdasta sen suhteen; lastensuojelun kentällä oli tullut ilmi henkilökunnan tarve saada lisää konkreettisia työkaluja systeemisen mallin työskentelyn tueksi.

Palaverissa nousi esiin ajatus työpajatyöskentelystä, jossa jokainen osallistuja saisi omakohtaisen kokemuksen elämänjanan tekemisestä ja sen jakamisesta sopivaksi katsotulla tavalla muille työpajalaisille. Myös etukäteen tehtävät haastattelut työpajojen osallistujille olivat puheissa ensimmäisessä palaverissa työni toimeksiantajan kanssa. Ennen työpajaa pidetyt haastattelut voisivat antaa infoa siitä, millaisia kokemuksia osallistujilla elämänjanatyöskentelystä on ja miten he kokevat etukäteen elämänjanan ja valokuvien yhteensovittamisen. Haastattelujen ja työpajojen jälkeen toteutettavan kyselyn avulla peilaan empiirisen aineiston avulla keräämääni materiaaleja ja etsiä vastausta tutkimuskysymykseeni, onko systeemisessä lastensuojelun mallissa käytettävää elämänjanamenetelmää mahdollista syventää valokuvien avulla.

Palaverin jälkeen sovimme toimeksiantajan kanssa yhteisesti, että yritämme tavoittaa systeemisten tiimien vastuuhenkilöille pidettävän palaverin kautta sellaisia varsinaissuomalaisia systeemisen mallin tiimejä, jotka olisivat innostuneita ottamaan osaa opinnäytetyöhöni ja kokeilemaan valokuvien käyttöä elämänjanatyöskentelyssä omakohtaisesti. Heti ensimmäisessä palaverissa sovittiin myös siitä, että systeemisen työotteen suunnittelija voi olla

opinnäytetyöprosessissa työparinani. Käytännössä tämä tarkoitti kahden työpäivän työpanoksen + suunnitteluun käytettävän ajan verran panostusta opinnäytetyöhöni.

Tammikuussa 2022 tein Powerpoint-esityksen opinnäytetyöni aiheestani ja se esiteltiin systeemisen mallin parissa toimiville varsinaissuomalaisille tiimeille. Esittelyn tavoitteena oli löytää 1–2 tiimiä, jotka olisivat valmiita panostamaan työaikaansa elämänjanamenetelmän tutkimiseen ja työstämiseen. Esityksen jälkeen minuun otti yhteyttä kaksi tiimiä, toinen Turusta ja toinen Salosta.

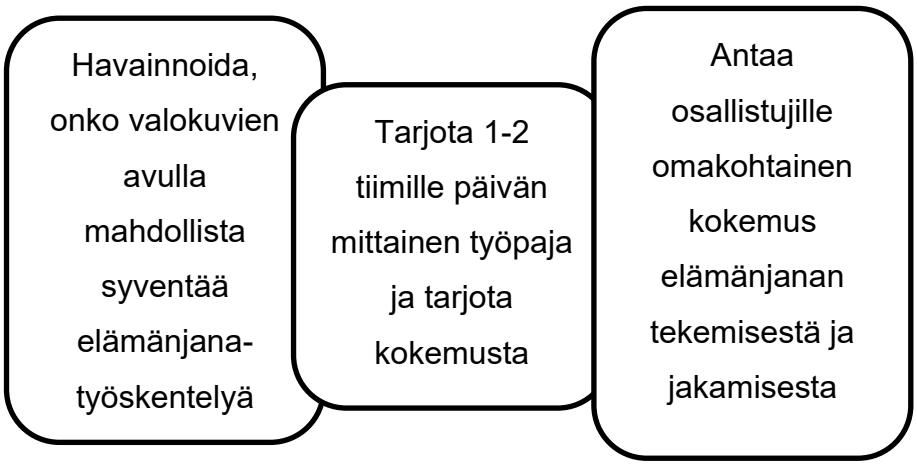
Salon systeemisen tiimin toiveena oli alusta alkaen työpajan pitäminen alkusyksystä 2022. Turun systeemisen tiimin kanssa työpaja oli mahdollista toteuttaa jo alkukesällä 2022, mutta tutkimuslupaprosessin kestäessä pitkään, siirtyi työpaja heidän kanssaan syksylle 2022.

Ennen työpajoja vierailin sekä Turun että Salon tiimeissä tutustuakseni heidän tiimeihinsä ja nähdäkseni, miten he käytännössä toteuttavat systeemisen lastensuojelun toimintamallia. Vierailujeni toinen tavoite oli tutustua työpajoihin tuleviin ihmisiin ja käydä myös itse paikan päällä kertomassa opinnäytetyöstäni, työpajan toteutuksesta ja kertoa tiimeihin kohdistuvista odotuksista. Jälkikäteen ajateltuna nämä tutustumiset olivat hyödylliset; ne hahmottivat minulle näiden tiimien rakennetta, työtapaa ja antoivat ihmisille kasvot. Jotta työskentely työpajoissa olisi turvallista ja avointa, oli vierailu tarpeellinen myös vuorovaikutuksen ja luottamuksen syntymisen näkökulmasta. Vierailujen tavoitteena oli myös antaa infoa ennen työpajaa pidettävistä haastatteluista.

Vierailuni sekä Turun että Salon tiimeihin olivat tärkeitä myös siksi, että kävimme molemmissa tiimeissä keskustelua siitä, etten ole elämänjanatyöskentelyn kouluttaja tai asiantuntija vaan enemmänkin vertaistyöntekijä, joka on käyttänyt valokuvia asiakastyössään usean vuoden ajan. Työpajojen tavoitteena oli jakaa kokemustani siitä, mikä merkitys valokuvien käytöllä työskentelyssä on ja miten valokuvien avulla voi yhdessä asiakkaan kanssa ihmetellä omaa tarinaa. Tärkeään rooliin nousi myös sanat siitä, että työpajan ensisijainen tehtävä ei ole jakaa omaa tarinaa työkavereille,

vaan tavoitteena on saada omakohtainen kokemus siitä, miltä tuntuu käyttää omaa elämää käsittelevää menetelmää ja miten sitä voi jakaa pienessä porukassa niin, että samalla kunnioittaa ja pitää kiinni omista rajoistaan.

Erityisesti Salon tiimissä esille nousi eettinen pohdinta siitä, mitkä ovat työntekijän omat rajat ja raamit. Osittain tämän keskustelun pohjalta päädyimme Salossa siihen, että elämänjanat jaetaan pienissä ryhmissä. Salossa vierailun aikana esiin nousi myös työntekijöiden kokemus siitä, miten tärkeää on saada omakohtainen kokemus menetelmän käytöstä.

Kuvio 1. Työpajatyöskentelyn tavoitteet.

Ennakkotehtävänä työpajaan osallistuville annettiin tehtäväksi etsiä 8–10 merkityksellistä valokuvaa työpajatyöskentelyä varten. Työpajatyöskentelyyn halusin tuoda mukaan mahdollisimman paljon omakohtaista kokemusta valokuvien käytöstä; kerroin ja näytin valokuvia omasta lapsuudesta ja nuoruudesta, omakohtaisesta valokuvaterapeuttisesta prosessista ja monipuolisista tavoista hyödyntää valokuvia työntekijänä. Sain osallistujilta palautetta siitä, että olin osuudessani avoin ja rohkea kertoessani omakohtaisia tarinoita henkilökohtaisesta elämästäni.

Työpajatyöskentelyyn kuului erityisen tärkeänä osana jokaisen osallistujan oman elämänjanan työstäminen. Elämänjanan teko ohjeistettiin siten, että

osallistujalla oli mahdollisuus valita joko koko elämänmittainen elämänjana tai valita jokin pienempi pätkä omasta elämästä, jota haluaisi tarkastella elämänjanallaan. Halkola (2009, 17) kertoo, että käytettäessä valokuvaterapeuttista työskentelyä, on erityisen tärkeää kokeilla ja kokea menetelmäntekoa itse. Omakohtaisessa prosessissa voi syntyä uusia oivalluksia ja itseymmärrys lisääntyy yhä uudelleen. Tärkeää on myös omakohtaisen kokemuksen saaminen siitä, miltä tuntuu jakaa omakohtainen ja henkilökohtainen tarina. Tämä kokemus mahdollistaa asiakkaan kanssa työskenneltäessä sen, että työntekijä voi asettua paremmin asiakkaan kokemaan oman kokemuksen pohjalta.

Työpajoja pitäessäni pidin mielessä ajatuksen tarinallisuuden jakamisesta ja sen vaikuttavuudesta. Painotin useamman kerran, että työpajan ydinajatuksena ei ole ainoastaan töiden jakaminen, vaan myös omien tunteiden ja olojen tarkkailu; joku asia herättää meissä tunteita ja joku toinen taas ei. Työntekijänä on tärkeää tiedostaa, missä kulkee omat rajat ja mitä olen valmis jakamaan ja mitä en työskentelyn eri vaiheissa. Asiakastyön näkökulmasta tällä on iso merkitys; miten asettua suhteeseen, kunnioittaa toisen rajoja ja olla samalla utelias ja empaattinen. Halusin jakaa omien valokuvien avulla omia tunnelmia ja tuntemuksia. Kerroin esimerkiksi isoäidin kuvan kohdalla, miten vieläkin muistan lapsuuden kesien tuoksut ja tunnelman sekä sen, miten maistuvaa voi-makaronipataa isoäitini teki. Itse en ole onnistunut tekemään yhtä maistuvaa makaronipataa ja omilla muistoillani lienee tässä asiassa iso merkitys.

Työntekijänä on tärkeä kokeilla ja kuulostella omia fiiliksiä asiakastyössä käytettävistä menetelmistä; miltä tuntuu jakaa jotain, jota muut ei tiedä ja miltä tuntuu vastaanottaa palautetta työkavereilta. Työntekijän roolissa on tärkeää saada kokemus siitä, miltä asiakkaasta saattaa tuntua, kun käydään läpi jotain, mikä saattaa herättää myös epämukavaa tai odottamatonta. On muistettava, että jokainen tulkitsee toisten tarinoita oman tarinansa kautta; eletty elämä, kokemukset ja kohtaamiset takaavat sen, että jokaisen tulkinta on erilainen ja samalla yllätyksellinen. (Helmiluoto 2023.)

Samoin jaoin omakohtaisen videon tyttäreni sydänleikkaukseen liittyen. Tein sen opiskellessani Turun ensi- ja turvakodissa valokuvaterapeuttisia menetelmiä 2010-luvun alussa ja se toimii edelleen itselleni eheyttävänä kokemuksena käydä läpi omia kokemuksiani lapsen sydänvikaan liittyen. Video on herkkä; siihen on yhdistetty omakohtaiset valokuvat voimauttavan valokuvauksen ajatuksella tehtynä ja taustalla soi itselle merkityksellinen laulu. Valokuvan voima yhdistettynä musiikkiin sai palautetta rohkeudesta, avoimuudesta ja jakamisesta.

Molempien tiimien työpajat pidettiin klo 8.30–15.00 välisenä aikana. Turun tiimi toteutettiin 13.9.2022. Työpajoja varten hankin etukäteen tarvikkeita, muun muassa tarroja, liimaa, teippiä, värikyniä ja papereita. Hankin molempiin työpajoihin esimerkiksi tähtitarroja, joilla työpajalaisten oli mahdollista merkitä omaan elämänjanaansa tähtihetket. Salon tiimin osalta työpaja pidettiin 28.10.2022.

Kysyin molempien opinnäytetyöhöni osallistuvien tiimien haastateltavilta ennakkoon suosikki/ei-toivotut hedelmät ja toteutin työpajojen aamu- ja välipalatarjottavat näillä toiveilla. Tällä toiveiden kysymisellä ja niiden toteuttamisella halusin viestittää kuulluksi tulemisen tärkeyttä ihmissuhde- ja kohtaamistyössä. On tärkeää, että asiakastyössä työntekijä on valppaana ja hereillä kuulemaan asiakkaan toiveita ja tarpeita, ja kykynsä ja tilanteen mukaan valmis myös niitä mahdollisuuksien mukaan toteuttamaan.

Työpajan ohjelma rakennettiin Turkuun ja Saloon melko samalla rakenteella. Aamu alkoi esittäytymisellä, jossa jokainen osallistuja kaivoi omasta puhelimestaan kuvan, jolla esitteli itsensä. Tämän jälkeen käytiin läpi päivän tavoitteet, aikataulu ja kysymykset. Näiden jälkeen syvennettiin valokuvatyöskentelyyn ja sen mahdollisuuksiin kokoamani materiaalin ja esimerkkien pohjalta ja tämän jälkeen oli luento elämänjanatyöskentelystä. Tiimit saivat halutessaan käyttöönsä luentodiat myöhempää käyttöä varten.

Lounaan jälkeen osallistujat syventyivät oman elämänjanan tekoon jokainen parhaaksi katsomallaan tavalla, ja tarkastelun kohteena oli joko tähän asti eletty

elämä tai osallistujan rajaama pätkä elämästä osallistujan oman valinnan mukaan. Työskentelyn lomassa työhön sai lisätä valinnan mukaan joko alkuperäiset kuvat tai niistä otetut kopiot. Tämän jälkeen työt esiteltiin Turun tiimissä kaikki yhdessä ja Salon tiimissä töiden jako tapahtui pareittain. Lopuksi käytiin yhteistä keskustelua päivän sujumisesta ja kerättiin myös suullista palautetta päivästä.

5.4 Aineiston analysointi

Empiirisen tutkimusaineiston keruu toteutettiin teemahaastatteluina, työpajatyöskentelynä sekä kyselylomakkeella. Haastatteluihin valikoitui 8 henkilöä (N=8) tiimien esihenkilöiden valitsemana. Turun tiimin haastattelut toteutettiin viikolla 36 (5.9-9.9.2022) ja Salon tiimin haastattelut viikolla 40 (3.10-7.10.2022). Haastattelut toteutettiin erillisinä ja ne tallennettiin Teams-sovelluksen avulla. Teamsin etuna haastatteluissa oli se, että ne oli mahdollista tallentaa litterointia varten. Tähän kysyttiin jokaiselta osallistujalta henkilökohtaisesti lupa.

Opinnäytetyössäni litteroitua materiaalia kertyi kaikkiaan 16 sivua, jotka auki kirjoitin marraskuussa 2022. Haastateltaville luvattiin anonymiteetti, eikä heidän tarkkoja tehtävänimikkeitänsä, työskentelypaikkakuntaa tai muita tunnistettavia tietoja julkaista tämän vuoksi. Haastattelut kestivät 20–35 minuuttia. Haastattelun pituuteen vaikutti haastateltavan puheliaisuus, mutta ennen kaikkea haastateltavan työkokemus elämänjanamenetelmän käytöstä. Haastateltavat saivat haastattelun jälkeen sähköpostitse ohjeistuksen työpajaan liittyen. Ohje sisälsi ennakkotehtävän liittyen omien valokuvien etsimiseen ennen työpajatyöskentelyä.

Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Teemahaastatteluissa esiin nousseita teemoja ovat muun muassa elämänjanankäyttö ja työntekijöiden kokemukset sen käyttämisestä, valokuvatyöskentely ja kokemukset eri tavoista hyödyntää valokuvia asiakastyössä sekä työntekijöiden ajatukset siitä, miten lastensuojelun

systeemisen mallin työskentely toimii käytännön työn näkökulmasta. Haastattelujen avulla pyritään saamaan selville, käyttävätkö haastateltavat elämänjanamenetelmää työssään lastensuojelun systeemisessä mallissa sekä heidän kokemuksiaan valokuvatyöskentelystä. Aineiston analyysissä esitetään haastateltavien kommentteja suorina lainauksina. Suorat lainaukset haastatteluista on numeroitu H1-H8.

Haastatteluissa kyselin ajatuksia ja kokemuksia elämänjanatyöskentelystä, valokuvatyöskentelystä ja lastensuojelun systeemisestä mallista muun muassa seuraavien kysymysten avulla:

- Millaisia ajatuksia sinulla on systeemisestä lastensuojelumallista?
- Millaisia kokemuksia sinulla on elämänjanamenetelmästä? Kuvaile tilanteita, joissa olet sitä käyttänyt?
- Oletko käyttänyt työssäsi valokuvia? Jos olet, millaisia kokemuksia ja tuntemuksia sinulle on niiden käytöstä?
- Mitä esteitä näet eri menetelmien, erityisesti elämänjanamenetelmän käytölle systeemisessä mallissa? Entä mahdollisuuksia?

Aineistoanalyysi eteni vaiheittain. Analyysi aloitettiin lukemalla teemahaastattelut, jotta aineisto muotoutui ymmärrettävään ja selkeään muotoon. Teemahaastatteluiden tuloksia tulkittiin ja selkeytettiin muun muassa kaavioiden avulla. Näiden avulla tuloksia tarkasteltiin ja verrattiin työpajojen jälkeen tehdyistä kyselyistä saatuihin vastauksiin. Analyysin jälkeen keskeiset tulokset koottiin yhteen ja niitä tulkittiin prosentein ja keskiarvoin.

5.5 Työn luotettavuus

Opinnäytetyössäni reflektoin omaa työhistoriaani ja omia käytännön kokemuksia tutkimuskohteeseen liittyen. Tutkijan tulkinnalla on väistämättä vaikutusta tutkimuksen tuloksiin erityisesti laadullisessa tutkimuksessa. Laadullisen tutkimuksen yhteydessä on kritisoitu luotettavuuden ja pysyvyyden arviointia, sillä niiden on ajateltu kuuluvan lähinnä kvantitatiiviseen tutkimukseen. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 118–120).

Opinnäytetyöni empiirinen aineisto kerättiin teemahaastattelujen, työpajatyöskentelyjen sekä kyselyn avulla. Kahdeksan haastattelun aineiston sisältö analysoitiin haastattelujen litteroinnin yhteydessä aineistolähtöisen analyysin avulla. Haastateltavia oli yhteensä kahdeksan ja kaikki haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Haastateltaville kerrottiin ennen haastatteluja, että haastattelun teemat ovat systeemisessä lastensuojelun mallissa käytetty elämänjanamenetelmä, valokuvatyöskentely ja haastateltavien aiemmat kokemukset ja ajatukset edellä mainituista teemoista.

Kysymykset pyrittiin haastattelussa asettamaan niin, ettei vastaajaa johdateltu tiettyyn vastaukseen. Tästä huolimatta eri haastateltavien vastauksissa toistuivat sisällöltään samankaltaiset asiat. Pyrin valitsemaan haastattelukysymykset ei-johdattelevasti, jotta neutraalius säilyisi mahdollisimman hyvänä. Näin ollen voitaneen ajatella, että uudelleen toteuttavassa tutkimuksessa vastaavanlaisissa olosuhteissa, olisi mahdollista saada samanlaisia vastauksia; voitaneen ajatella tämän opinnäytetyön olevan luotettava siirrettävyyden osalta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 120.) Hirsjärvi & Hurme (2022, 289) kuvaavat, että usein tutkimuksen tulisi olla objektiivista, toistettavaa ja luotettavaa. Kuitenkaan ei ole olemassa sellaista kuin puhdas deskriptio – tutkija on tehnyt omia valintojaan jo suunnitteluvaiheesta lähtien.

Laadullisessa tutkimuksessa tulee pohtia myös tutkimuksen puolueettomuutta eli objektiivisuutta. Opinnäytetyöstäni tulleita vastauksia voitaneen pitää puolueettomana, sillä tulokset perustuvat keräämääni aineistoon. Toisaalta on huomioitava, että tutkimuksessa tutkimuksen toteuttaja luo itse tutkimusasetelman ja toimii itse niin tutkimuksen suunnittelussa, toteutuksessa kuin tulosten tulkitsijana, joten puolueettomuus ei ole itsestäänselvyys. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 118.)

6 Tutkimuksen tulokset

6.1 Työpajojen tulokset

Elämänjanamenetelmän kehittämisestä nousi esille tarve opinnäytetyöni tiimoilta pidetyssä yhteistyöpalaverissa työn toimeksiantajan Vasson taholta marraskuussa 2021. Palaverissa todettiin toimeksiantajan osalta, että työntekijät toivovat lisää konkreettisia työkaluja hyödyntääkseen systeemistä lastensuojelun mallia. Valokuvien yhdistäminen elämänjanamenetelmään saattaisi olla yksi tapa lisätä konkretiaa systeemisen mallin käytön lisäämiseksi.

Työpajan alkaessa Turun tiimin työpajaksi valikoitunut tila näyttäytyi pienenä ja toimimattomana, mutta päivän aikana yhteistyössä rakentunut luottamus- ja työskentelytapa auttoivat vahvasti siinä, että työpajapäivä oli onnistunut niin tekijöiden kuin osallistujien mielestä. Palautetta osallistujilta kysyttiin heti työpajan jälkeen ja kaikille osallistujille lähetettiin kysely opinnäytetyön raportointia ja yhteenvetoa varten. Turun tiimin osallistujien motivaatiotaso näyttäytyi korkeana ja se heijastui suoraan niin motivaatioon, innostumiseen kuin yhdessä rakennettuun luottamuksen syntyyn (Taulukko 1).

Salon tiimin työpaja pidettiin puolestaan isossa, avarassa ja tilavassa huoneessa, jossa tilasta hyödynnettiin työpajan pitämisessä noin puolet. Tilana Salon luentosalimainen tila oli avarampi, mutta samalla tila haastoi koulutuksen pitäjiä eri tavalla kuin Turun pieni tila. Salossa isommat tilat mahdollistivat iltapäivällä työskentelyn hajautetusti ja työskentelyyn pareittain oli käytössä enemmän tilaa (Taulukko 1). Halkolan (2011) mukaan olennaista valokuvaterapeuttisessa työskentelyssä on, että työskentelyn aikana olotila on turvallinen ja lämmin. Jos työskentelyyn saadaan luotua turvallinen ilmapiiri, helpottaa se tunteista puhumista ja parantaa kykyä ymmärtää ja käsitellä eri tunteita. Itse ajattelen, että myös tilalla oli molempien työpajojen onnistumisessa iso rooli; Turun ajoittain ahdas tila osoittautui samalla intiimimmäksi ja auttoi ryhmäytymisessä eri tavalla kuin Salossa työpajaan annettu iso työskentelytila. Totta kai myös osallistujien lukumäärällä oli varmasti oma vaikutuksensa.

Työpajoihin (Turku ja Salo) osallistui yhteensä 20 henkilöä (N=20), joista Turussa osallistujia oli viisi henkilöä ja Salossa 15 henkilöä. Työpajoihin osallistuvien määrää ei haluttu rajoittaa. Molemmat tiimit tekivät päätökset mukaan lähtevistä henkilöistä itse alkuperäisen ohjeistuksen pohjalta (Taulukko 1).

Toinen asia, joka osaltaan saattoi vaikuttaa työpajan onnistumiseen, oli työntekijöiden rohkeus ja kyky heittäytyä omakohtaiseen elämänjana-työskentelyyn. Molempien tiimien osalta uteliaisuus ja kiinnostus oli olemassa, mutta Turussa rohkeus jakaa omia elämäntarinoita koko porukan kesken vaikutti todennäköisesti siihen, että työpaja Turussa oli avoimempi ja rohkeampi.

Taulukko 1. Tutkimusaineisto Turusta ja Salosta.

	Turku	Salo
Etukäteisvierailut	28.4.	4.10.
Tutkimusluvat	23.5.	31.5.
Haastattelut	5.9–9.9.	5.10–7.10.
	4 vastaajaa	4 vastaajaa
Työpajapäivämäärät	13.9.	28.10.
Työpajaosallistujat	5 henkilöä	15 henkilöä
Kyselyyn vastaajat	4 (N=5)	10 (N=15)
Samankaltaisuudet:	työpajoihin osallistujat eri tiimeistä	työpajoihin osallistujat eri tiimeistä
	3 vastaajaa käyttänyt elämänjanamenetelmää ennen työpajaa	6 vastaajaa käyttänyt elämänjanamenetelmää ennen työpajaa
	kiinnostuneisuus valokuvaterapeuttista työtä kohtaan kasvoi	kiinnostuneisuus valokuvaterapeuttista työtä kohtaan kasvoi

	innostus elämänjanamenetelmää kohtaan kasvoi	innostus elämänjanamenetelmää kohtaan kasvoi
Eroavaisuudet:	pieni tila	suuri luokkahuone
	5 osallistujaa työpajassa	15 osallistujaa työpajassa
	kokemus työpajasta: kiitettävä	kokemus työpajasta: erittäin hyvä-hyvä
	omien elämänjanojen jakaminen porukalla	omien elämänjanojen jakaminen 2–3 hengen ryhmissä
	haastateltavat eri lapsiperhetyön tiimeistä	haastateltavat samasta tiimistä

6.2 Haastattelujen tulokset

Haastateltavilta kysyttiin alussa heidän koulutustaan ja sitä, miten pitkään on työskennellyt sosiaalialla. Opinnäytetyötäni varten haastattelin kahdeksan sosiaalialan ammattilaista. Haastateltavien joukossa oli niin sosionomeja (4 henkilöä), sosiaalityöntekijöitä (3 hlöä), perheterapeutti (1 hlö) ja lähihoitaja (1 hlö).

Turun tiimistä kolme työntekijää oli käyttänyt elämänjanaa aiemmin, mutta kukaan heistä ei ollut käyttänyt sitä aktiivisesti Turun lapsiperhetyön tiimeissä, jossa he nyt työskentelevät. Kokemuksia elämänjanan käytöstä heillä oli koulun oppilashuollon sekä vanhustyön kautta. Ennen työpajaa kaikki odottivat, että pääsevät syventämään osaamistaan menetelmän käytössä. Salon tiimistä kolme vastannutta oli aiemmin hyödyntäneet nykyisessä työssään elämänjanamenetelmää ja kokemukset siitä olivat hyviä. Molempien tiimien työntekijät odottivat myös oman tarinan kuvaamista janalle sekä lisää tietoa

valokuvatyöskentelystä ja elämänjanamenetelmän yhdistämisestä valokuvatyöskentelyyn (Taulukko 1).

“Elämänjanahan on äärimmäisen hyvä, kun se on visuaalinen, niin näet kertalaakista, että missä kohtaa on tai miten asiakas niitä itse näkee tai kun asiakas ei ole meillä paikalla, niin mitä ne niistä kirjataan. Yläpuolella voi laittaa positiivisia juttuja ja alapuolelle jos on ollut jotain haasteita tai kriisivaiheita elämässä. Niin sehän on silleen selkeä työkalu.” (H4)

Yllä olevassa vastauksessa tulee hyvin visuaalisuuden merkitys, jota useampi haastateltava toi esiin. Jos elämänjana on tehty esimerkiksi kartongille, on siitä helppo poimia oleelliset tapahtumat ja elämän virstanpylväät. Myös elämänjanan tekemisen monipuolisuus heijastelee edellä olevasta esimerkistä; elämänjanan teolle ei ole olemassa oikeaa tai väärää tapaa; jollekin toimii parhaiten jako janan ylä- ja alaosaan, toisille taas polku tai viiva.

Moni työntekijöistä alkoi jo haastattelun aikana miettiä, miten elämänjanaa voisi omassa työssä hyödyntää. Osa työntekijöistä koki lyhytaikaisen palvelutarpeen arviointi -työn ohessa menetelmien käytön haasteellisena lyhyen ajanjakson kannalta, mutta moni heistä sai myös kiinni siitä, mitä hyötyä voisi olla alkaa käyttämään elämänjanamenetelmää osana tutustumista, kun asiakas-työntekijäsuhdetta luodaan.

“*Nyt mä rupesin miettimään, että uudessa suhteessa elämänjana vois olla ihan toimiva tai silleen. Siitä sais hirveästi uudesta ihmisestä tietoa ja ymmärrystä”. (H1)*

Sekä Turun että Salon tiimeissä tuli esiin aikapula. Moni työntekijä haluaisi käyttää aikaa enemmän esimerkiksi menetelmien käyttöön ja asiakkaan tilanteeseen perehtymiseen, mutta asiakasmäärien ollessa isot, jää yksittäiset ajat asiakkaiden kanssa pieniksi.

“*Mä koen et ne (menetelmät) on varmasti hyviä ja mä ite toivoisin, että ehtisin enemmän käyttää niitä, mut se vaatis sen, että ehtis oikein kunnolla tutustumaan niihin menetelmiin. Et uskaltaisi lähtee niitä käyttää. Kyllähän*

koulussa niistä jotain käytiin, mut eihän niitä silleen muista. Haluaisin silleen perehtyä siihen kunnolla ihan omien opintojen takia ja tämän työn hetkisen työtilanteen vuoksi." (H1)

"Esteenä menetelmien käytölle on ajanpuute, et siihen tarvii olla aikaa ja tavallaan tilaa kalenterissa hyvin. Mahdollisuuksina syventää asiakkaan omaa näkemystä ja kokemusta siitä tilanteesta. Näkee vähän, miksi nykytilanne on tällainen ja mitä mahdollisuuksia on. Mut kyllä näkisin, että se olisi asiakkaallekin semmoinen pysähtymisen paikka, et mitä hyvää ja mitä kehitettävää, että miten se historia vaikuttaa nykyhetkeen." (H3)

Eräs haastateltava toi esiin, että hänellä on tällä hetkellä asiakaslistallaan yli 50 lasta, ja juoksevien asioiden hoitoon menee tällaisen asiakasmäärän kanssa niin paljon aikaa, ettei hän pysty perehtymään menetelmiin. Hän kertoi, että tilanteissa tulee miettiä myös asiakasturvallisuutta ja sitä, että haluaisi kohdella kaikkia asiakkaita tasapuolisesti. Tässä yhtälössä jonkun asiakkaan asioihin perehtyminen systeemisen tiimin viikkotiimissä tuntui hänestä epäreilulta. Työntekijä tarkentaa, että jos asiakasmäärä olisi noin 30 lasta ja nuorta, voisi myös menetelmiin ja reflektioon jäädä enemmän aikaa.

"Mä näen, että se (elämänjana) auttaisi niitä asiakkaita hahmottamaan omaa tilannetta, jos on vaikka tilanne, että saattaa olla eriävä näkemys, vaikka mulla ja asiakkaalla ja siinä kun käydään historiaa ja tätä hetkeä niin se vois olla semmoinen, joka vois olla mulle ja asiakkaille yhteinen ajatus siitä. Ja sit tietysti ihan tutustumis-ymmärrysmielessä. Ja jos ajattelee asiakkaan näkökulmasta, niin varmaan just se et pystyy peilaamaan missä on nyt ja missä on vaikka tulevaisuudessa." (H7)

Tunteiden merkitystä elämäkerrallisia menetelmiä käytettäessä nousi esiin useammasta haastattelusta. Turun tiimin osittain tekemä nopea palvelutarpeen arviointityö haastaa työntekijöitä työn lyhytkestoisuudella ja muutamalla tapaamisella, mutta myös heidän työssään tuntui olevan asiakkaita, joiden kanssa työskennellään pidempään. Näissä tapauksissa elämänjanan avulla on mahdollista päästä kurkistamaan myös asiakkaan historiaan ja siihen, mitä

kaikkea on tapahtunut. On myös kovin tavallista, että jotkut tarinat tai tapahtumat ovat unohtuneet, ja sitten työskentelyssä ne nousevatkin pintaan esimerkiksi menetelmien avulla.

Ymmärryksen lisääntyminen niin asiakkaassa kuin työntekijässä ovat varmasti tärkeimpiä mahdollisuuksia elämänjanatyötä tehdessä. Alla kuvatussa haastattelusta poimitussa pätkässä nousee esiin tunnetyöskentelyn merkitys. Asiakastyössä on usein tärkeää sanoittaa ääneen sitä, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja kuuluvat prosessin vaiheisiin. Punaisena lankana tunteiden kanssa työskenneltäessä voisi nostaa esiin ajatuksen siitä, että tunteet ovat vain tunteita, ne eivät itsessään satuta, mutta niiden avulla moni asia voi lisätä ymmärrystä ja empatiaa.

“No siis totta kai se lisää ymmärrystä siitä omasta historiasta ja mikä vaikutus sillä on ja ymmärtää itseään ja toimintaa paremmin ja mitkä asiat on saattanut vaikuttaa. Ja ehkä just joskus jopa unohtaa jotain tapahtumia, että ai niin tällainenkin on ollut, niin sit se tuo lisää taas sitä ymmärrystä. Niin sitä ymmärrystä itsestä ja kai siinä sitten voi tunteita tulla mitä vaan, vähän jopa liikuttuukin, kun oivaltaa, että tämä olikin niin aika tärkeä tapahtuma omassa elämänjanassa.” (H2)

“Se herättää niitä tunteita ja voi olla, että ne tunteet vähän hyvässä ja pahassa, että ne ovat vähän siellä niin kuin jumissa. Musta se on aina hyvä, kun jotain herää ja läikähtää, niin hyvä, jos vähän itkettää surusta tai ilosta. (H2)

Eräs vastaajista kertoi, miten hän on kokenut sen, kun asiakkaat ovat olleet reflektiotiimissä mukana:

“No se on ollut tosi antoisaa. Siinä on tavallaan nähnyt sen niin kuin, et asiakas on saanut tuottaa, mikä se tilanne siinä on ja he on voinut työntekijän kanssa yhdessä tuottaa tilanteesta muulle tiimille ja sitten asiakas on saanut itse esittää kysymyksen, et mitä nyt tehdään. Ja sitten kun näkee, että asiakas kuuntelee sitä meidän reflektointiamme ja vastaa lisäkysymyksiin, niin sen miten se hänelle avautuu, kun siihen yhteen pöytään tuodaan ne

ajatukset niin se on kyllä ollut sellainen kaikille osapuolille avaava, et okei tälleen sitä voi lähestyä." (H3)

Sama työntekijä vielä kertoi, miten tilanteeseen tulee ihan uutta näkökulmaa, jos systeemisessä lastensuojelun tiimissä asiakas on paikalla. Työntekijä kuvaa, että tuomalla tilanteeseen jonkun uuden näkökulman asiakassuhteen ulkopuolelta, saattaa se olla hyvinkin antoisaa, sillä ehdotuksen jälkeen nähdessään asiakkaan reaktion ja positiivisen ihmettelyn siitä, ettei tuollaista meille ole aiemmin ehdotettukaan. Parhaimmillaan tilanteessa hyötyvät niin asiakas kuin työntekijä.

Työpajaan liittyviä odotuksia kysyttäessä iso osa tuntui odottavan valokuvatyöskentelyn ja elämänjanatyöskentelyn yhdistämistä, uusia vinkkejä omaan työhön sekä oman elämäntarinan tutkimista.

"Kuulostaa mielenkiintoiselta, haluun syventää omaa osaamista ja ihan kiva kattoa, että mitä sitä onkaan omassa elämässä tapahtunut ja oon jotenkin avoimin fiiliksin." (H3)

Turun ja Salon tiimien välisiä eroja olivat muun muassa se, että Salon tiimistä useampi oli jo aiemmin käyttänyt työssään elämänjanaa (Taulukko 1). Salolaisille myös valokuvien käyttö lastensuojelun työssä oli tutumpaa kuin turkulaisille. Kuitenkin molemmat tiimit olivat ottaneet mukaan omia kuviaan työpajaan ennakkotehtävän mukaisesti ja valokuvia hyödynnettiin työskentelyn aikana monipuolisesti.

Menetelmien käytöstä asiakastyössä haastateltavilla oli monipuolista kokemusta. Yleisempiä mainittuja menetelmiä olivat sukupuu, dialogiset keskustelut, erilaiset kortit, elämänjana ja toiminnalliset menetelmät. Useampi haastateltava toi esiin sen, että menetelmiä käytettäessä on muistettava, että mitään menetelmää ei voi käyttää vain menetelmän näkökulmasta, vaan sen on istuttava asiakkaan tilanteeseen.

"Mun mielestä menetelmät ovat sitä varten, että ne tuovat jotain lisäarvoa. Koskaan ei pidä mun mielestä mennä menetelmä edellä, mihinkään

tilanteeseen. Niillä täytyy aina olla joku merkitys. Miten mä nyt sanoisin, mulla on vähän ambivalentti suhtautuminen näihin menetelmiin, et jos lähdetään menetelmä edellä, niin silloin mennään metsään. Jos lähdetään ihminen edelle ja asiakasperhe edellä ja sitten pohditaan, et on selkeästi joku ajatus, että joku menetelmä toimii, niin sit sitä lähdetään käyttämään." (H4)

Narratiivisen työtapaan kuuluvat yhä uudelleen kerrotut elämäntarinat. Ne muodostavat ja muokkaavat elettyä elämää. Tämä on tyypillistä kaikille tarinoille. Elämän mennessä eteenpäin kokemukset saavat uusia merkityksiä, joista muodostuu kertomuksia. Lopulta nämä kokemukset muodostavat tarinan. (Morgan 2004, 12–16.) Narratiivisuudesta puhuttaessa on huomioimisen arvoista, että elämäntarinaa läpi käydessä joka kerta jokin tarina tai oivallus saattaa eheyttää ihmisen tarinaa. Muutamasta haastattelusta tulee ilmi myös erilaiset uskomukset, jota asiakkaat eletystä elämästä mukanaan kantavat. Työntekijät kuvaavat helpotuksen tunteita siinä kohtaa, kun asiakkaan tarinaa kerrottaessa on käynyt ilmi, että uskomukset eivät olekaan totta. Tarinallisuus on merkityksellistä myös elämänjanatyössä; jos ihmisen elämää ajatellaan palapelinä, saattaa uudelleen läpikäymällä löytyä puuttuvia paloja tarinoita eheyttämään.

"*Siihen on tullut monta kertaa sellaisia asioita, mitä se vanhempi ei ehkä ole tiedostanutkaan et se narratiivi on vähän puutteellinen. Tarinassa on ollut aukkoja, mutta sitten kun on sitä yhdessä katsottu, niin se on auttanut ensinnäkin laittamaan niitä tapahtumia oikeaan järjestykseen ja ne muistikuvat herää siinä, kun ehkä käyttää vähän muisteluakin siinä, niin se auttaa. Ja sitten mulla on myös hyviä kokemuksia siitä, että kun yhdistetään siten, että siinä saman pöydän ääressä istuu se lapsi tai nuori ja sitten se vanhempi, niin tarkastellaan niitä rinnakkain. Niin mä ajattelen, että se syventää sitä vuorovaikutusta ja näkemyksiä siitä, et ai sä ootkin kokenut sen tällä tavalla, mä oon tässä ajatellut tällä tavalla. Niin se on myös väline yhdistää ja syventää vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta ja poistaa niitä tavallaan vääriä uskomuksia ja myös yhdistää siihen, että meillä on yhteinen tarina, vaikka oltaisiinkin kasvettu eri paikoissa tai perheessä tai ihan missä tahansa." (H5)*

Haastateltavien mukaan moni asiakas on kokenut elämänjanamenetelmän hyvänä ja ajatuksia herättävänä. Moni asia, joka työskentelyn lomassa nousee esiin, on saattanut olla arjesta noussut melko tavallinen, mutta merkityksellinen asia. Haastateltavat kertovat myös asiakkaiden epäilyistä menetelmän suhteen; miten jollakin menneisyydessä tapahtuneella voi olla merkitystä tämän päivän elämässä.

"Mulle ei tule mieleen yhtään asiakasta, missä ne olisi koettu huonoksi jutuksi mun mielestä. Ehkä sellainen kommentti on hyvin yleinen, että eihän tällaisiä tuu ajatelleeksi normaalisti arkena. Mä ajattelen, että se on ehkä myös aika iso kiitoskin siitä, että nyt ollaan pysähdytty tällaisten asioiden ääreen." (H5)

"Siis mun mielestä se on ihana ajatus, tai jotenkin se (valokuvat) tuo siihen asiakkaillekin turvaa. Niihin on helpompi jotain elämäntapahtumia selittää ja siihen kuvaan. Se on ehdottomasti sellainen, jota haluaisin itse joskus kokeilla." (H1)

Edellä mainitusta on mahdollista poimia esiin ajatus siitä, mitä valokuvatyöskentelyn voidaan mahdollistaa. "Yksi kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa" - lienee monelle tuttu sanonta. Kuvien avulla asiakas tuo elämänjanaan omaa tarinaansa näkyviin ja samalla se saattaa lisätä turvan ja kotoisuuden tunnetta. Hohenthal-Antin (2009) kuvaa eletyn elämän muistelutyötä tapana työstää muistojaan. Ei ole olemassa oikeaa tai väärää tapaa ja jokaisen ihmisen elämä on ainutlaatuinen ja kertomisen arvoinen.

Haastattelussa kysyttiin myös valokuvien käyttämisestä omassa työssään. Tämä jakoi työntekijät selvästi kahteen ryhmään; niihin, jotka eivät olleet käyttäneet työssään valokuvia ja niihin, jotka olivat joko kokeilleet valokuvia osana perustyötä tai ovat käyttäneet kuvia monipuolisesti. Kukaan haastateltavista ei ollut ennen työpajaa käyttänyt elämänjanamenetelmässä apuna valokuvia.

“Me ollaan joskus mietitty tiiminä sitä, että meillä pitäisi olla täällä lasten valokuvat. Nykyään kun kaikilla on kännyköissään lasten kuvia niin niitä voidaan käyttää myös siten, että esimerkiksi tapaamisen aluksi katsotaan lapsen kuvia tai jotain. Joskus joku vanhempi on saattanut näyttää kuvan itsestä ja lapsesta jossain jonkun jossain jonkun tekemisen ääressä tai jotain tällaista.” (H5)

Valokuvien avulla voi myös aloittaa tutustumisen perheeseen. Monilla on kodissaan kuviaan lapsista, perheistä ja eri tilanteista tai elämän virstanpylväistä. Itselle on toiminut uusien perheiden kohdalla tapa, jossa tutustuminen aloitetaan valokuvien avulla. Niiden avulla on helpompi kertoa perheenjäsenet, yhteydet ja avata oman perheen historiaa. Nykyään valokuvat kulkevat kaikkialle mukana kännyköissään eli myös uusia valokuvia voi hyödyntää tutustumisvaiheessa. (Karkkulainen ym. 2019.)

“Mä mietin näitä sijaishuollossa olevia lapsia niin kaikki vanhat kuvat on ollut tosi tärkeitä, et jos on kuvia vanhemmista tai siitä kun on ollut vauva ja ihan pieni ja siitä tavallaan lapsuuden perheestä, siitä omasta perheestä ennen sitä sijoitusta. Ne on ollut tosi tärkeitä lapsille jotenkin, ovat elävöittäneet tarinaa.” (H7)

6.3 Kyselyn tulokset

Empiiriseen aineistoon kuului etukäteishaastattelujen ja työpajojen jälkeen kysely, jossa kysyttiin työpajan onnistumista, ajatuksia elämänjanamenetelmästä ja valokuvien hyödyntämisestä sekä näiden yhdistämisestä opinnäytetyöni otsikon mukaisesti. Tein kyselyn erikseen Turun ja Salon tiimeille, sillä halusin nähdä erikseen, miten molemmat tiimit vastaavat. Kysely oli sähköinen lomake ja se lähetettiin kaikille työpajatyöskentelyyn osallistuville sähköpostitse noin viikon kuluttua työpajan päättymisestä. Kyselyyn vastaamisesta muistutettiin molempien tiimien kohdalla 2–3 kertaa sähköpostitse. Turun tiimin osallistujista kyselyyn vastasi neljä henkilöä ja Salon

tiimin 10 henkilöä. Kysely lähetettiin yhteensä 20 työntekijälle ja vastauksia saatiin 14 työntekijältä.

Kyselyn aluksi kysyttiin arviota työpajan onnistumisesta. Turun tiimistä kaikki arvioivat työpajan numerolla 5 (asteikko 1-5), sanallisesti arvio oli kiitettävä kaikkien Turun tiimin vastaajien mielestä. Salon tiimistä yksi osallistuja arvioi työpajan arvosanalla 5 (kiitettävä), viisi henkilöä arvosanalla 4 (erittäin hyvä) ja neljä henkilöä arvioi työpajan arvosanalla 3 (hyvä).

Kaiken kaikkiaan työpaja arvioitiin 14 henkilön toimesta ja keskiarvoksi työpajan onnistumiselle saatiin 4,1 (asteikko 1–5).

Seuraavaksi vastaajilta kysyttiin, ovatko he käyttäneet työssään elämänjanamenetelmää aiemmin. Sekä Turun että Salon tiimeistä elämänjanamenetelmää kertoi aiemmin käyttäneensä 60 % vastaajista. Kyselyyn vastanneista ne, jotka eivät olleet aiemmin käyttäneet elämänjanamenetelmää, olivat kyselyn jälkeen valmiita kokeilemaan menetelmän käyttöä omassa työssään.

Kaikki kyselyyn vastaajat (n=14) olivat sitä mieltä, että valokuvien avulla voi syventää elämänjanatyöskentelyä. Tätä kysymystä täydennettiin vielä mahdollisuudella omin sanoin kuvata valokuvien ja elämänjanamenetelmän yhdistämistä. Kysymykseen vastasi yhteensä 14 henkilöä; alla listattuna osa vastauksista.

” Kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa. Kuvan avulla voi päästä niihin tunnelmiin, tilanteisiin ja aistimuksiin, mitkä ovat kuvanottohetkellä olleet. Elämänjana jäsentyy ja hahmottuu helpommin kuvien avulla ja tulee asiakkaille konkreettisemmin näkyväksi. Kuvat ovat vahva työväline ja herättävät helposti tunteita ja ajatuksia. Kuvat voivat antaa työntekijälle mahdollisuuden kysyä erilaisia asioita, mitä muuten ei kenties osaisi kysyä.” (H5)

Kyselyn viimeisenä kysymyksenä kysyttiin sitä, miten työpajaan osallistujat kokivat valokuvatyöskentelyn ja saivatko he työpajasta ideoita ja vinkkejä siihen, miten voisivat jatkossa niitä työssään hyödyntää.

”Herättävä kokemus ja muistutus siitä, että ollaan herkkien asioiden äärellä, kun asiakkaiden kanssa työstetään asioita. Elämänjanatyöskentelyyn ehdottomasti mukaan otettava asia.” (H5)

”Sain ehdottomasti ajatuksia. Mietteet, joita itse kävi mielessä kuvia etsiessä ja työskentelyyn orientoituessa on hyvä huomioida ja hyödyntää myös asiakastyössä. (H2)

Yllä mainitussa esimerkissä se, että vastaaja voisi reflektoida omia tunteitaan vastaavassa asiakasprosessissa kertonee omakohtaisen kokemuksen tärkeydestä; suhdeperustaisessa asiakastyössä omakohtaisuus asettua toisen asemaan on tärkeää. (Halkola 2009.)

Asioiden muistelu herätti vastaajia ajattelemaan asiaa niin, että valokuvien avulla olisi mahdollista palautella mieleen asioita sellaisten asiakkaiden kanssa, joilla pelkkä muistelu ei toimi. Yksi vastaaja nosti esille myös varovaisuuden; esimerkiksi sotatraumoja omaavan kanssa muistojen ääreen palaaminen pitää tehdä varovaisesti, sillä valokuvat saattavat herättää voimakkaita tunteita. Eräs vastaajista nosti esille herkkyyden ja valokuvien mahdollisuuden herättelyyn asioiden käsittelyssä. Traumojen kanssa työskentelyn ottaa esille myös Hohenthal-Antin (2009, 118) osana oman elämäntarinan muistelua. Monet meistä voivat kantaa mukanaan vaikeita muistoja. Jos näitä traumaattisia muistoja on työstetty, auttaa se kasaamaan ja eheyttämään ihmistä. Työntekijän ammattitaitoa erilaiset traumakokemukset voivat haastaa; mitä kaikkea asiakkaalla nousee muistoistaan mieleen ja miltä osin niitä käsitellään työskentelyn yhteydessä.

Yksi vastaajista kertoi, ettei elämänjana valokuvilla sovi tämänhetkiseen työnkuvaan, mutta sama vastaaja kertoi, että jos ajankäytölliset haasteet ja työtilanne jatkossa ratkeavat, voi hän ajatella hyödyntävänsä työssään valokuvia. Muutama vastaajista kertoi, että sai työpajasta ideoita siihen, miten voisi hyödyntää valokuvia jatkossa. Näistä eräs vastaajaa kertoi miettivänsä, että voisi hyödyntää valokuvia pidemmässä prosessissa, jossa vastaan voi tulla tilanne, ettei tiedä miten edetä. Muutama vastaajista kiinnitti huomiota siihen,

että on tärkeää miettiä, missä kohtaa ja miten ottaa valokuvat käyttöön asiakastyössä.

Osa vastaajista koki hyödylliseksi sen, että elämänjanaa voi tarkastella myös siten, että ottaa koko elämän sijasta tarkasteluun tietyn vaiheen tai kohdan elämästä. Tämä voisi olla oiva ja ehkä vähän kevyempi tapa hyödyntää valokuvia esimerkiksi tutustumisvaiheessa.

”Kiinnostavaa oli erityisesti kuvien ottaminen tietyltä ajanjaksolta tai teemalta ei koko elämän ajalta.” (H8)

Känkäinen (2013, 71) mainitsee, että elämänjanamenetelmän käyttö perustuu kohtaamiseen ja kykyyn tarkastella asioita yhdessä ja tutkia. Hän myös muistuttaa siitä, että elämänjanaa käytettäessä ei ole oikeaa eikä väärää tapaa. Toinen vähän kevyempi tapa hyödyntää valokuvia perustyössä on erään vastaajan esiin tuoma idea siitä, että voisi pyytää asiakasta tuomaan mukanaan kuvia hänelle tärkeistä ihmisistä tai tapahtumista. Valokuvaterapian eräs menetelmä on asiakkaan omaelämäkerrallisten valokuvien käyttäminen (Halkola 2009, 14–15). Valokuvatyöskentelyä suunnitellessa on hyvä pitää mielessä valokuvien monikäyttöisyys.

Viimeisenä kysymyksenä kyselyssä oli viiden väittämän sarja, jossa kysyttiin tarkemmin sekä elämänjanatyöskentelystä että valokuvien käytöstä elämänjanan yhteydessä (taulukko 2).

Taulukko 2. Kyselyn väittämät.

Väittämät	ei vaikutusta lainkaan	vaikutusta vain vähän	vaikuttaa mahdolliselta	vaikuttaa melko varmasti	vaikuttaa ehdottomasti
Elämänjanamenetelmän avulla saadaan asiakkaan tarinaan enemmän ymmärrystä.	0 (0 %)	1 (7,1 %)	1 (7,1 %)	2 (14,3 %)	10 (71,4 %)
Valokuvien käyttö elämänjanatyöskentelyssä auttaa asiakasta avaamaan tilanteisiin liittyviä tunteita.	1 (7,1 %)	0 (0 %)	2 (14,3 %)	3 (21,4 %)	8 (57,1 %)
Valokuvien käyttö avaa tilaa sanattomalle kokemiselle, mikä mahdollistaa tunnekokemuksia sanattomalla tasolla.	0 (0 %)	1 (7,1 %)	1 (7,1 %)	3 (21,4 %)	9 (64,3 %)
Valokuvien käyttö osana elämänjanamenetelmää antaa minulle työntekijänä mahdollisuuden auttaa asiakasta hahmottamaan kokonaistilannetta	0 (0 %)	0 (0 %)	4 (28,6 %)	4 (28,6 %)	6 (42,9 %)
Valokuvien käytöllä osana elämänjanatyöskentelyä antaa asiakkaalle mahdollisuuksia itseymmärrykseen ja oivalluksiin omasta elämästään	0 (0 %)	1 (7,1 %)	1 (7,1 %)	3 (21,4 %)	9 (64,3 %)

Ensimmäisenä väittämänä (Taulukko 2) oli: ”Elämänjanamenetelmän avulla saadaan asiakkaan tarinaan enemmän ymmärrystä”. Suurin osa vastaajista (n=14) oli sitä mieltä, että menetelmän avulla ymmärrystä on mahdollista lisätä ehdottomasti tai melko varmasti. Yksi vastaajista uskoi, että elämänjanatyöskentelyn avulla ymmärrys lisääntyy vain vähän. Vastaajat tuntuivat olevan melko lailla vakuuttuneita siitä, että elämänjanamenetelmällä on mahdollisuus lisätä asiakkaan tarinan ymmärrystä, joka osaltaan tukee tämän opinnäytetyön tutkimustuloksia.

Toisena väittämänä kyselyssäni oli ”Valokuvien käyttö elämänjanatyöskentelyssä auttaa asiakasta avaamaan tilanteisiin liittyviä tunteita. Tiimien osalta vastaukset olivat melko yksimielisiä; noin puolet vastaajista oli sitä mieltä, että väittämä on ehdottomasti totta ja puolet vastaajista sitä mieltä, että väittämä vaikuttaa melko varmasti. Muutama vastaajista oli sitä mieltä, että valokuvien avulla tunteet voivat tulla esiin mahdollisesti. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, ettei valokuvien käytöllä elämänjanatyöskentelyssä ole vaikutusta tilanteisiin liittyviin tunteisiin. Tämän väittämän vastausten perusteella voitaneen sanoa, että elämänjanamenetelmää ja tunnetyöskentelyä yhdistämällä asiakastyössä voidaan päästä käsiksi asiakkaan mielessä oleviin tunteisiin ja edesauttaa tätä kautta asiakkaan tunnetyöskentelyä osana eheytymisprosessia.

Kolmas väittämä kyselyssä kuului ”Valokuvien käyttö avaa tilaa sanattomalle kokemiselle, mikä mahdollistaa tunnekokemuksia sanattomalla tasolla. Turun ja Salon tiimin vastaajista suurin osa oli sitä mieltä, että valokuvien käyttö avaa tunnekokemukset sanattomalla tasolla joko ehdottomasti tai melko varmasti. Yksi vastaaja koki sanattomien tunnekokemusten kokemisen mahdollisena ja yksi vastaajista koki, että valokuvilla on vain vähän vaikutusta sanattomiin tunteisiin. Väittämällä haluttiin kysyä sitä, onko valokuvien käytöllä mahdollista tavoittaa asiakkaan mielessä jotain uutta ja tunnistamatonta, jolla voi olla tärkeä rooli asiakkaan kuntoutuksessa. Valokuvan itsessään kertoma hetki voi tuoda esille jotain, mitä ei ole aiemmin miettinyt tai osannut sanoiksi pukea. Vastaajien

mukaan asiakkaille ennestään vieraat tunteet voivat olla mahdollisia osana valokuvatyöskentelyä.

Neljäs väittämä kyselyssä oli ”Valokuvien käyttö osana elämänjanamenetelmää antaa minulle työntekijänä antaa minulle työntekijänä mahdollisuuden auttaa asiakasta hahmottamaan kokonaistilannetta”. Vastaajista noin puolet oli sitä mieltä, että asiakkaan kokonaistilanne hahmottuu ehdottoman tai melko varmana. Neljännes vastaajista piti valokuvien käytön mahdollisuutta työntekijän apuna mahdollisena hyödyntämällä valokuvia osana elämänjanaa. Vaikka vastaukset hajaantuivat eniten, kaikki vastaajat pitivät valokuvien käytön lisäämisellä olevan vaikutusta kokonaiskuvan hahmottamiseen vähintään mahdollisena. On huomioitava, että vastaajissa voi olla myös heitä, jotka eivät ole työssään elämänjanamenetelmää käyttäneet ja siten sen soveltaminen voi olla vieras ajatus.

Kyselyn viimeisessä väittämässä kysyttiin, voiko valokuvien käytöllä osana elämänjanatyöskentelyä antaa asiakkaalle mahdollisuuksia itseymmärrykseen ja oivalluksiin omasta elämästään. Vastaajista yli puolet oli sitä mieltä, että valokuvat osana elämänjanatyöskentely on ehdottoman varma tapa lisätä asiakkaan itseymmärrystä. Muutama vastaajista piti itseymmärryksen mahdollisuutta melko varmana ja yksi vastaajista näki valokuvien ja elämänjanan yhdistämisen asiakkaan ymmärryksen lisäämisenä mahdollisena. Vain yksi vastaajista näki tässä vain vähän vaikutusta.

7 Johtopäätökset

7.1 Sosiaalityön haasteet 2020-luvulla

Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksenä oli, voiko elämänjanatyöskentelyä syventää valokuvien avulla systeemisen lastensuojelun mallissa. Tein aiheeseen liittyen puolistrukturoidut haastattelut ja kyselyn, joiden pohjalta analysoin aineistoa aineistolähtöisen analyysin keinoin. Näiden lisäksi kahdelle eri systeemisen mallin tiimille pidettiin työpajapäivä, jossa työntekijät saivat omakohtaisen kokemuksen valokuvien käytöstä elämänjanatyöskentelyssä.

Ennalta tiedettyjä haasteita sosiaalityön kentällä ovat työntekijöiden vaihtuvuus, liian suuret asiakasmäärät ja työntekijöiden kuormittuneisuus (Yliruka 2022). On ilman muuta selvää, että työntekijöiden jatkuvalla vaihtumisella on suuri vaikutus siihen, miten ja millä tasolla systeemiset tiimit rakentuvat ja toimivat. Kuten opinnäytetyöni aineistosta tuli esille, omakohtaisella jakamisella ja luottamuksella on iso merkitys työn merkityksellisyyden kannalta. Myöskään menetelmät, osaaminen tai työrauha ei pääse kehittymään työyhteisössä, jos yhteisön jäsenet vaihtuvat useasti. Tämä vaikeuttaa myös menetelmien käyttöä huomattavasti.

Aikapula tulee esiin myös yleisemmin systeemisen lastensuojelun mallia tarkastellessa (Aaltio 2019, 19). Tavoitteellinen työskentely vaatii aikaa ja tuottaa sitä kautta parhaimmillaan uusia oivalluksia ja asiakkaan tarinan eheytymistä. Mikään menetelmä tai väline ei itsessään tuo asiakkaalle lisäarvoa. Parhaimmillaan elämänjanaan päästään syventymään ja hyödyntämään menetelmää. Jos tätä aikaresurssia ei organisaation puolelta mahdollisteta, hankaloittaa se myös systeemisen lastensuojelun mallin hyödyntämistä ja käyttöönottoa. (Aaltio 2019, 21.)

Laki lastensuojelun asiakasmitoituksesta tuli voimaan viime vuoden alussa. Vuoden 2022 alusta sosiaalityöntekijällä saa olla enintään 35 lasta tai nuorta asiakkaina. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos teki marraskuussa 2022 kyselyn,

jolloin lastensuojelussa työskenteli kokoaikaisesti yli 1200 työntekijää. Laissa mainittu enimmäismäärä ylittyi 176 työntekijällä eli joka seitsemännellä työntekijällä on enemmän asiakkaita kuin laki sallii. (THL, 2022c.) Tämä ei voi olla vaikuttamatta työntekoon ja tapaan, jolla työtä tehdään. Jatkuva ylikuormitus, kiire ja liian suuret asiakasmäärät heikentävät lastensuojelun tilaa. Tämä ei myöskään voi olla näkymättä systeemisen lastensuojelun mallissa, joka vaatisi onnistuakseen aikaa, tilaa ja kykyä reflektoida asiakkaiden tilanteita. Aineistossani eräs haastateltava kertoi, että hänen asiakaslistallaan on tällä hetkellä yli 50 lasta; on täysin ymmärrettävää, että määrä on yhdelle työntekijälle liian suuri haltuun otettavaksi ja hallittavaksi systemaattisesti.

Liian suurella asiakasmäärällä on vaikutusta myös asiakkaaseen. Työntekijää voi olla hankalaa saada kiinni ja työntekijän on vaikea pitää mielessä ylisuuria asiakasmääriä, jotta asiakastyö olisi laadukasta ja tasalaatuista. Kun työtä on paljon, on ajankäyttöä priorisoitava ja mietittävä tarkoin, mihin tarjolla oleva asiakastyön aika käytetään.

Työntekijöiden suurella vaihtuvuudella on merkitystä myös siihen, miten yhtenäisiä tiimeistä tulee ja miten tiimiläiset tuntevat toinen toisensa. Jotta tiimi toimisi parhaalla tavalla, helpottaisi yhteistyötä myös tiimikavereiden tunteminen. Jotta jokaisen tiimiläisen vahvuuksia osattaisiin parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntää, olisi tärkeää myös tietää ja tuntea työkaverit. Salon tiimistä opinnäytetyössäni haastatellut olivat tehneet yhteistyötä yhdessä jo pitkään ja se vaikutti muun muassa siihen, että haastateltujen tiimissä osattiin hyödyntää henkilökohtaista osaamista ja vahvuuksia. Tämä tuo haasteita organisaatioiden esihenkilötasolle; miten sitouttaa tiimiläiset systeemiseen tiimiin ja työpaikkaan. Toisaalta, jos tiimien vaihtuvuus on suurta, on myös yhtenäisten työtapojen ja menetelmien haltuunotto haastavaa ja menetelmien käyttöönotto ja sovellettavuus on pientä.

Opinnäytetyöni pohjalta voidaan nähdä suuri merkitys yhteisellä jakamisella, luottamuksella ja rohkealla, mutta omat rajat tuntevalla työskentelyllä. Tästä esimerkkinä opinnäytetyöni Turun tiimi, jossa kaikki tiimiläiset eivät olleet aiemmin tehneet tiivistä yhteistyötä, mutta jotka yhteisessä, tiiviissä

työpajapäivässä pääsivät todistamaan oman tarinan tekemisen ja jakamisen tärkeyttä ja merkityksellisyyttä. Työpajatyöskentelyn jälkeen tällä viiden hengen porukalla on takanaan yhteistä jaettua, kokemuksellista tietoa, jota he voivat parhaimmillaan hyödyntää työssään.

7.2 Valokuvien hyödyntäminen asiakastyössä

Valokuvien hyödyntämiseen elämänjanatyöskentelyssä on varattava aikaa. Opinnäytetyöni aineiston pohjalta tuli useammassa haastattelussa esiin aikapula uhkana systeemisen mallin toteuttamiselle. Tämä lienee riskitekijä valokuvien käytölle elämänjanatyöskentelyssä.

Opinnäytetyöni tulosten pohjalta näyttää selvältä, että elämänjanamenetelmää voidaan syventää valokuvien avulla, mutta aikapulan lisäksi riskitekijänä voidaan nähdä myös valokuvien puute. Kaikilla ei ole olemassa valokuvia oman elämänsä varrelta ja vaikka valokuvia voidaan ”lavastaa”, on aitojen tilannekuvien puute todellinen uhka elämänjanamenetelmän ja valokuvien yhdistelmällä. Aikapulaa koetaan myös elämänjanamenetelmän käyttöönotossa; janan tekeminen ja läpikäyminen on prosessi, joka vaatii aikaa ja luottamuksellista suhdetta asiakkaan ja työntekijän välille (Kankaanpää 2012).

Asiakkaan näkökulmasta elämänjanatyöskentely valokuvien kanssa on henkilökohtainen ja omakohtainen kokemus. Parhaimmillaan työskentely tuottaa asiakkaalle uudenlaista tarinaa omasta itsestä ja mahdollistaa uudenlaisen näkökulman omaan tarinaan. Samaan aikaan on hyväksyttävä se, että kaikille asiakkaille näin isoon prosessiin lähteminen voi olla haastavaa ja hankalaa. Sekin pitää työntekijänä hyväksyä ja suoda mahdollisuus edetä asiakkaalle sopivaan tahtiin. (Helmiluoto 2023.)

Visuaalisuuden rooli osana elämänjanamenetelmän käyttöä tuli myös ilmi haastatteluissa. Elämänjana voi olla viiva tai polku, tekijänsä näköinen tuotos; olennaista on visuaalisuus (Känkäinen 2013, 71). Kartongille tehtynä elämäntarina hahmottuu selkeästi ja siitä on helppo poimia niin elämän

virstanpylväitä kuin epäonnistumisen hetkiä, joita asiakastyössä lastensuojelun kentällä käsitellään. Valokuvia lisäämällä saadaan elämänjanaan lisää visuaalisuutta. Asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa vaikuttaa myös sanaton viestintä. Ilmeillä, eleillä ja kehon kielellä on merkittävä rooli vuorovaikutustyöskentelyssä. Sanattoman viestinnän kautta pyritään katselemaan, millainen olo asiakkaalla on, milloin on tarve pysähtyä ja missä kohtaa tarvitaan tauko. (Helmiluoto 2023.)

Opinnäytetyön tulosten pohjalta olisi suotavaa, että valokuvien käyttö lisääntyisi ja ammattilaisten rohkeus kokeilla eri tapoja hyödyntää valokuvia kasvaisi. Valokuvia voi käyttää yksittäin, osana jotain menetelmää tai soveltaa parhaaksi katsomallaan tavalla. Asiakkaiden eheytyminen, oivaltaminen ja eri tunnetilojen käsittely on sosiaalityön kentällä se tärkein tehtävä; mikään menetelmä ei saa olla itse tarkoitus. Jos aika ei riitä elämänjanamenetelmän tyyppiseen työskentelyyn, voi perustyössä hyödyntää esimerkiksi albumikuvia, vaikka yhdellä kerralla ja tätä kautta lisätä ymmärrystä asiakkaaseen. Toisaalta omien valokuvien kautta motivoitumatonkin asiakas saa tilaisuuden näyttää palasia omasta elämästään ja jakaa työntekijän kanssa hetkiä omasta historiastaan. Pala palalta oma tarina muokkautuu ja jalostuu ja asiakkaan oma tarina saa äänen ja mahdollisuuden kehittyä ja muovautua. (Helmiluoto, 2023; Hänninen, 1999; Morgan, 2004 & Kalela, 2022.)

Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksenä oli, voiko valokuvien avulla syventää elämänjanamenetelmän käyttöä lastensuojelun systeemisessä mallissa. Opinnäytetyöni tulosten pohjalta näyttää selvältä, että valokuvat voivat tuoda asiakastyöhön syvyyttä, uudenlaista näkökulmaa ja lisätä ymmärrystä. Haasteiksi elämänjanamenetelmän ja valokuvien käyttöönotolla nousee aikapula. Elämänjanamenetelmän käyttöönotto voidaan kokea haastavaksi sen vaatiman ajan takia. Myös valokuvatyöskentely vaatii aikaa ja tilaa (Halkola 2009, 17).

7.3 Systeemisen lastensuojelun mahdollisuudet ja uhat

Olen päässyt itse seuraamaan systeemisen mallin työskentelyä Paimion, Salon, Turun ja Kaarinan lastensuojelussa. Yhteistä näille tiimeille on ollut systeemisen työotteen käyttö ja kiinnostus menetelmää kohtaan (taulukko 3). Huomionarvoista on ollut, ettei yhdessäkään vierailemassani tiimissä ole ollut asiakasperhe paikalla. Näin ollen olisi toivottavaa, että rohkeus asiakasperheen mukaan ottamiseen systeemisen mallin mallissa lisääntyisi. Voi olla myös sattumaa, että niissä tiimeissä, joissa olen vieraillut, ei ole ollut asiakkaita mukana. Ylirukan ym. (2022) mukaan vain 4 % systeemistä lastensuojelun mallia käyttävistä tiimeistä ei ottanut asiakkaita mukaan tiimeihin. 26 % tiimeistä asiakkaat olivat paikalla pääsääntöisesti ja 70 % tiimeissä asiakkaat olivat mukana satunnaisesti.

Systeemisen mallin työskentelyn uhkana voidaan mielestäni nähdä asiakasperheiden puuttuminen systeemisen mallin tiimeistä. Monissa tiimeissä asiakasperheen puuttumista perustellaan sillä, ettei perhettä tunneta riittävän hyvin. Kuitenkin luottamussuhde rakentuu asiakkaan ja työntekijän välillä tapaaminen kerrallaan; suhteen luominen on aina yksilöllinen prosessi. On hyvä nähdä, ettei asiakkaan tarina tule systeemisen tiimin aikana valmiiksi, joten tässä olisi hyvä huomioida inhimillisyys ja rohkeus lähteä prosessiin mukaan sekä asiakkaan että työntekijän näkökulmasta. Toisaalta voisiko kohtaamisella lisätä ymmärrystä puolin ja toisin inhimillisyydestä? Voisiko tiimin tulevilla olla mukanaan sukupuun lisäksi elämänjana ja ne yhdessä loisivat kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta. Mistä avoimuutta ja rohkeutta edetä kohti tiimejä, joissa asiakkaat ovat mukana?

On myös huomioitava, että uusien työmuotojen juurtuminen vaatii tiimien esihenkilöiltä arvostamista ja panostamista mallin kehittelyyn ja veto- ja pitovoiman lisääntymiseen henkilökunnan sitoutumisen osalta (muun muassa perehdytys). Yhdessäkään vierailemassani tiimissä ei ole ollut mukana yhteistyötahoja, esimerkiksi koulun edustusta. Tämä toki vaatisi asiakasperheen luvan ja toiveen siitä, että asiakas olisi itse paikalla, mutta ymmärrettävyys

perhettä kohtaan voisi lisääntyä yhteistyötahojen mukaan ottamisella. Ylirukan ym. (2022) mukaan tutkimustulokset osoittivat, että sivistystoimen ammattilaisia tulisi kouluttaa systeemisen lastensuojelun malliin (Taulukko 3).

Taulukko 3. Työskentelyssä huomioitavat asiat

Mitä pitää ottaa huomioon, kun valokuvia käytetään osana elämänjanamenetelmää systeemisen lastensuojelun mallissa?	Organisaation näkökulma	Työntekijän näkökulma
	riittävien resurssien (aika, perehdytys, tiimityöhön tutustuminen jne.) mahdollistaminen	asiakkaan kunnioitus, luottamuksen rakentuminen, kuuntelu
	koulutusmahdollisuus työntekijöille	arvostava ote
	tiimityön tärkeyden huomioiminen	ei-tietämisen tila, yhdessä ihmettely
	motivaation ylläpitäminen ja vahvistaminen	asiakkaan yksilöllinen huomioiminen mahdollisuuksien mukaan
	antaa työntekijöille mahdollisuus kouluttautua ja kehittyä kiinnostuksen mukaan	omakohtainen kokemus menetelmän käytöstä

Tunteiden merkitys elämäkerrallisia menetelmiä käytettäessä nousi esiin useammasta haastattelusta. Työskenneltäessä luottamuksellisessa suhteessa on lupa pysähtyä ja jäädä tunnustelemaan, miltä eri asiat tai tapahtumat esimerkiksi elämänjanassa herättävät. On kovin tavallista ja inhimillistäkin, että jotkut tarinat tai tapahtumat ovat unohtuneet, ja sitten työskentelyssä ne nousevat pintaan. Ymmärryksen lisääntyminen niin asiakkaassa kuin työntekijässä ovat varmasti tärkeimpiä mahdollisuuksia elämänjanatyötä tehdessä. Haastatteluissa nousi esiin tunnetyöskentelyn merkitys ja tunteiden sallivuus. Työskentelyssä on lupa tuntea ja näyttää eri tunteita ja saada apua tunnetyöskentelyyn esimerkiksi sanoittamisen kautta. Narratiivisuuden avulla asiakas voi saada työskentelystä tukea ja mahdollisuuksia muuttaa omaa tarinaansa tarpeen mukaan ja samalla katkaista sukupolvien välillä olleita uskomuksia. (Kalela 2022.)

Palattuani osa-aikaisesti takaisin lastensuojelun pariin huomaan myös miettiväni arkisen lastensuojelun haasteita. On sanottava, että osa ihmisistä voi yhteiskunnassamme melko huonosti ja se heijastelee lastensuojelun tilanteeseen. Psykiatrian haasteet niin lasten, nuorten kuin perheiden parissa on iso ongelma, kun psykiatrisiin ongelmiin ei saa apua ajoissa, vaan jonotusaikojen pidentyessä myös ihmisten ongelmat kasaantuvat ja kerrostuvat. Tästä näkökulmasta ajateltuna näen haasteena erilaisten menetelmien käyttöönoton. Perheiden tilanteet ovat kovin erilaisia, mutta yhä useammassa tapauksessa työ on kriisityötä, tulipalojen sammuttelua ja tilanteiden selvittelyä, jotta päästään eteenpäin. Kriisityön aikana myöskään menetelmätyöskentely ei ole parhaimmillaan; ihmismieli on silloin täynnä muuta asiaa, ja kuormittuneisuus kovaa eikä silloin ole oikea aika lähteä työstämään omaa elämäntarinaa.

Opinnäytetyöni tulosten pohjalta näyttää selvältä, että valokuvilla päästään vaikuttamaan elämänjanan syventämiseen, mutta miten elämänjanamenetelmä saadaan laajempaan käyttöön systeemisessä mallissa? Koko tiimin mukaan otto yhteiseen työpajapäivään voisi olla yksi mahdollisuus yhtenäistää ja yhdistää tiimin toimintatapoja (taulukko 3). Huomionarvoista koko tiiminä

tehtäville työpajatyyppisillä koulutuksilla on myös siinä, että työntekijät tutustuvat samalla toisiinsa ja parhaimmillaan tämä voi auttaa ryhmäytymisessä ja lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Sukupuu lienee tällä hetkellä olevan käytetympi menetelmä kuin elämänjana, mutta parhaimmillaan niiden käyttö yhdessä lisää ymmärrystä sekä asiakkaan suku- että omasta historiasta. Jos koulutuksia pidetään koko tiimille, helpottaa se myös menetelmien juurtumista; samalla tiimit eivät ole niin haavoittuvaisia, jos useammalla tiimiläisellä on sama menetelmäkoulutus, on menetelmä helpompaa ottaa aktiiviseen käyttöön.

Mahdollisuuden menetelmien yhtenäiselle käytölle luo vuoden 2023 alussa aloittanut Varsinais-Suomen hyvinvointialue, Varha, jonka tarkoituksena on pidemmällä aikavälillä yhtenäistää muun muassa toimintamalleja. Lastensuojelun systeemisen tiimin mallissa tämä voisi tuoda mahdollisuuden lisätä yhtenäisyyttä ja tuoda lisää sosiaalityön kentälle kaivattua konkretiaa menetelmien, esimerkiksi elämänjanamenetelmän muodossa. Tämä voi auttaa myös pieniä kuntia, joilla on ollut haasteita systeemisen lastensuojelun mallin käyttöönotossa (Yliruka 2022). Varsinais-Suomen kuntien kuuluessa saman hallinnon alle, voisi myös työpajatyyppiset koulutukset lisääntyä ja samalla lisätä sosiaalityön kentälle kaivattua konkretiaa. On hyvä muistaa, että jokainen yksilö on omanlaisena; jokainen yksilö ansaitsee hänelle sopivat ja monipuoliset tavat tutkailla omaa historiaa.

Parhaimmillaan Varhan yhtenäistäminen lisää systeemisen mallin käyttöä ja syventää niin mallin juurtumista kuin sen kehittämistä. On huomioitava, että systeemisen mallin koordinoimiseen ja kouluttamiseen on varattava riittävästi resurssia, samoin systeemisten tiimien resurssit on turvattava. Myös laadunhallintaan liittyvät asiat tulee ottaa osaksi mallia. Asiakasmitoituksen rinnalla tulee tarkastella myös työnkuvia ja käydä läpi päällekkäiset ja epätarkat työvaiheet. Työn alle on otettava myös systeemisen lastensuojelun mallin prosessien parantaminen tiedonkulun, johtamisen ja yhteistyön osalta. (TOP-hankkeen loppuseminaari, 10.11.2022.)

Mielestäni voidaan myös kysyä, onko systeemisen mallin rakenne liian raskas käyttöön otettavaksi. Systeemisen tiimin mallissa on erilaisia tapoja lähestyä

asioita, siinä vaaditaan tietynlaiset, ennalta sovitut työntekijäroolit ja etukäteisjärjestelyt ennalta tehtäväksi. Opinnäytetyössäni Salon tiimi oli kehittänyt mallista itselleen sopivan tavan työstää systeemistä mallia; heidän tiimirakenteeseen kuului automaattisesti perheterapeutti, joka oli Salon tiimissä tiimiläisille ja monille perheille tuttu, jolla varmasti vaikutusta siihen, että tiimi tuntui toimivan, aikataulussa pysyttiin kohtuullisen hyvin ja keskustelu asiakastapauksena olleesta perheestä oli vilkasta ja asiallista; näin ollen myös perheen parissa työskentelevät työntekijät saivat tiimistä todennäköisesti lisää välineitä kohdata kyseinen perhe. Myös Salossa perheterapeutti voi ymmärtääkseni tavata perhettä myös systeemisen tiimin ulkopuolella.

Turun tiimissä perheterapeutin rooli hankittiin ostopalveluna systeemiseen tiimiin. Turussa perheterapeuttia oli mahdollista käyttää aikarajojen puitteissa myös kotikäynneillä ja muilla tapaamisilla. Tässä roolissa perheterapeutin osaaminen saadaan myös käytännön työhön ja varmasti juurruttaa ja helpottaa työskentelyä. Perheterapeutin laajempi mukaanotto työskentelyyn olisi mielestäni kannattavaa juurruttamisen ja osaamisen hyödyntämisen näkökulmasta. Perheterapeutin tehtävä tiimissä on varmistaa ja vahvistaa systeemisen lähestymistavan ylläpito. Perheterapeuttien rooli onkin nähty olennaisena osana systeemisyyttä niin Suomessa kuin kansainvälisesti (Yliruka (2022). Voitaneenkin kysyä, olisiko systeemisestä mallista mahdollista ottaa käyttöön eri tiimeille sopivia sovelluksia tiimin tarpeiden pohjalta. Ylirukan ym. (2022) mukaan 43 % tiimeistä perheterapeutti osallistui viikkotiimin lisäksi myös muuhun asiakastyöhön. Tällä tarkoitettiin ennen kaikkea työparityöskentelyä sosiaalityöntekijöiden kanssa, mutta myös sellaisia tilanteita, joissa tapaavat asiakkaita lyhytkestoisesti.

Empiirisessä aineistoissani tuli esille myös se, että työntekijöiden on oltava tietoisia siitä, missä kohtaa ja miten syvälle eri menetelmiä työssä käytetään. Ajattelen, että kokenut ammattilainen tutkailee tilannetta vähän kerrallaan ja etenee rauhallisesti asiakasta kuunnellen ja varovaisesti edeten. On huomioitava, että kaikki työtavat ja menetelmät eivät sovi kaikille; mitä enemmän ammattilaisella on käytössä vaihtoehtoja eri tilanteisiin, sitä

paremmin hän osaa lähestyä asiakasta sopivalla tavalla. Asiakastyössä käytettävän menetelmän on istuttava asiakkaan tilanteeseen. On todettava, että elämänjanamenetelmä haastaa monimuotoisuudessaan työntekijää. Ennen sen käyttöönottoa työntekijän on tärkeää ymmärtää menetelmään liittyvät mahdollisuudet ja uhat sekä kokeilla janan tekoa omakohtaisesti. Kokemusta asiakastyöstä on hyvä olla takana jonkin verran. (Helmiluoto 2023.)

TOP-hankkeen loppuraportissa todetaan, että lastensuojelun palveluihin toivotaan lisää traumainformoitua lähestymistapaa ja suhdeperusteista systeemistä työskentelyä. Myös systeemisen työotteen vahvistamista pidettiin tärkeänä. Osa vastaajista oli nostanut digitaalisten välineiden kehittämisen toiveeksi. (Lehtola ym. 2022, 8–10.) Opinnäytetyöni osana valmistui digitaalinen opas elämänjanamenetelmän käytöstä työntekijöille. Se on tehty informatiiviseksi videoksi, jossa hyödynnetään valokuvia. Tätä digitaalista opasta voisi mahdollisesti hyödyntää elämänjanamenetelmän kouluttamisessa.

”*Jos nyt ajatellaan systeemistä tiimiä, jossa asiakas ei ole mukana, silloin työntekijä esittää sen mitä sieltä kirjauksista löytyy ja jos ei lainkaan tuttu sosiaalityöntekijä. Silloinhan siinä tulee sitten kirjattua meidän profession kannalta eikä asiakkaan. Ehkä siinä tulee vähän, että mikä on meille tärkeätä eikä se mitä asiakas painottaa. Joku kirjottaa ymmärryksen perusteella tekstiä ja jokainen tulkitsee tekstiä tavallaan ja painottaa niitä asioita, mitä kirjoittaja haluaa. Aina vastavuoroinen tilanne, missä dialogisuutta mukana, on antoisampi.” (H4)*

Edellä kerrotussa päästään hyvin kiinni myös valta-asetelman käyttöön. Millaista valtaa työntekijät käyttävät kirjauksia tehdessään ja miten niitä tulkitaan? Asiakkaan näkökulmasta juuri dialogisuuden korostaminen olisi tärkeää ja luottamusta lisäävää.

Samaan aikaan lastensuojelu on suurissa vaikeuksissa työntekijäpulan ja liian suurten asiakasmäärien sekä moniongelmaisten asiakkaiden kanssa. Sosiaalialan tulisi panostaa voimakkaasti työntekijöiden veto- ja pitovoimaan. Osaavaa henkilökuntaa on, mutta miten se saadaan pysymään työpaikoilla ja

takamaan työrauhaa. Työntekijöiden osalta toivoisin rohkeutta kokeilla uutta ja nähdä elämänjanamenetelmä valokuvien avulla ymmärrystä lisäävänä ja asiakasta eheyttävänä työvälineenä.

Jatkotutkimuksena omalle opinnäytetyölleni voisi olla mielenkiintoista tarkastella sitä, mitä systeemisessä lastensuojelun mallissa tapahtuu asiakkaan ja työntekijän välillä. Millaiset asiat työskentelyssä asiakasta auttaa ja mitkä heikentävät onnistumista? Miten tuottaa vaikuttavaa työtä lastensuojelun haasteiden keskelle? Mitkä menetelmät asiakkaat kokevat hyviksi ja miten näiden toimivuutta voisi tutkia ja mitata?

7.4 Arviointi

Opinnäytetyötäni tarkastellessani huomaan, että opinnäytetyöni kyselyn vastausvaihtoehdot olivat ehkä liian lähellä toisiaan; asettamalla kyselyn vastausvaihtoehdot laajemmalle skaalalle, olisi tuloksista voinut saada enemmän eroja eri vastaajien kesken. Näin jälkikäteen arvioituna ne olivat ehkä hieman liian ympäripyöreitä.

Toisaalta opinnäytetyöni aineistoa olisi voinut kerätä esimerkiksi tekemällä laajemman kyselyn eri yksiköihin, jossa elämänjanamenetelmä jo käytössä ja kyselyn jälkeen tuloksia olisi voinut vertailla keskenään. Tutkimusmateriaalin olisi voinut kerätä myös sosiaalialan yksikössä, joka käyttää jo elämänjanaa aktiivisesti ja lisätä heidän kanssaan valokuvatyöskentelyn siihen rinnalle.

Työpajatyössä halusin korostaa sitä, että on tärkeää tulla kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään. Mietin ennakkoon, olisiko pitänyt kysyä osallistujilta etukäteen myös lempiväri, jonka mukaan olisin hankkinut jokaiselle osallistujalle mieleisen värisen kartongin. Näin olisin toiminut asiakastyössä ja ehkä tässäkin se olisi ollut paikallaan. On eri asia piirtää elämänjanaa valkoiselle kartongille lempivärisen kartongin sijaan.

Itselleni oli etukäteen hankalaa hahmottaa sitä, merkitys tilalla ja osallistujien määrällä on. Toki nämä riippuvat aina myös henkilöistä, avoimuudesta ja

rohkeudesta. Näin jälkikäteen ajateltuna tilan ja omien tarinoiden jakamisen merkitystä työpajan onnistumiseen olisi voinut kysyä myös osallistujilta työpajan jälkeen kerätyssä kyselyssä, mutta tämän opinnäytetyön kohdalla näin ei toimittu. Jatkossa myös tämänkaltaisiin asioihin kannattaa pohtia, jos alkaa tekemään vastaavanlaista projektia.

Valokuvien käytöstä osana elämänjanatyöskentelyä ei ole olemassa juurikaan kirjoitettua tutkittua tietoa. Täten tässä opinnäytetyössäni tutkittua elämänjanan ja valokuvien yhdistelmää voi pitää hyvänä aloituksena kirjoitetun tiedon osalta. On tiedossa, että valokuvia hyödynnetään osana elämänjanamenetelmää, esimerkiksi ensikoti Pinjassa (Helmiluoto 2023), joten olisi toivottavaa, että tämä aihe innostaisi myös jatkotutkimuksiin. Työssäni huomionarvoista on myös jo ennalta esiin tuotu ajatus (Halkola 2009) valokuvan voimasta, joka tuli esiin myös omassa opinnäytetyössäni. Asiakkaan elämäntarinassa valokuvilla on lähes aina suuri merkitys; asiakastyössä ymmärrettävyyden lisääntyminen ja tarinoiden kertominen kuvien avulla on olennainen ja merkittävä asia, josta hyötyy lopulta varsin moni prosessiin osallistunut.

8 Valokuvatyöskentelyn voima ja mahdollisuudet

Opinnäytetyöprojektia aloitellessani omassa mielessäni oli selkeänä ajatus siitä, että valokuvien käytöllä voidaan tuoda asiakastyöhön uudenlaista näkökulmaa. Valokuvalla sanotaan olevan voimaa; se todentuu mielestäni hyvin opinnäytetyössäni. Tekemäni tutkimuksen perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että valokuvien avulla työskentelyyn voidaan tuoda uudenlaista näkökulmaa asiakastyöhön niin ymmärryksen lisääntymisen kuin tunnetyöskentelyn näkökulmasta. Valokuvien avulla voidaan lisätä elämänjanamenetelmän vaikuttavuutta ja saada näkyviin aiemmin ”piilossa” olleita asioita tai tunteita.

On syytä mainita, että valokuvia voidaan hyödyntää laajemminkin sosiaali- ja terveysalalla. Vanhustyössä ikäihmisille valokuvat niin itselle merkityksellisistä paikoista elämän varrelta kuin henkilöistä voivat lisätä turvallisuuden ja tuttuuden tunnetta, jolla taas on kiistaton yhteys hyvinvointiin ja elämänlaatuun. Päiväkodeissa valokuvia voidaan hyödyntää niin tutustumisessa, turvallisuuden tunteen lisääntymisessä kuin kotiinpäin tehtävän työn muodossa. Maahanmuuttajien parissa valokuvat kotimaasta ja sen ihmisistä lisäävät ymmärrystä ja auttavat tutustumistyössä sekä luovat kotoisuuden tunnetta.

Esimerkkejä voisi mainita useita; pääpaino on valokuvien monipuolisuudessa. Jo muutamalla valokuvalla voidaan tehdä merkityksellistä ja vaikuttavaa työtä. Vuorovaikutushoitojen yhteydessä työssäni on ollut tapana vahvistaa vuorovaikutussuhdetta valokuvilla eri tilanteista lapsen ja vanhemman välillä. Näistä kuvista on tullut merkityksellisiä ja ne päätyvät usein kodin seinille osoittamaan merkityksellisyyttä ja lapsivanhempi -suhteen tärkeyttä.

Koen saaneeni opinnäytetyöhöni tukea niin toimeksiantajalta (Oy Vasso Ab) kuin Salosta ja Turusta molempien tiimien henkilökunnalta sekä opinnäytetyön ohjaajaltani, josta olen kiitollinen. Sujuva yhteistyö on merkityksellistä; se helpottaa työskentelyn etenemistä monin tavoin ja auttaa edistymään työtä kohti maalia. Toivon, että tämän työn avulla olen saanut osoitettua valokuvan voiman.

Lähteet

Aaltio, E. & Isokuortti, N.2019. Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit – kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpaperi 33/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.

Barkman, J. 2013. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.

Buchholz, C. 2013. The lifeline activity with a ”Solution-focused Twist”. Journal of Family Psychotherapy, 24: 306–301. North Dakota State University. USA. Viitattu 29.1.2023. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08975353.2015.1097292?scroll=top&needAccess=true&role=tab

Halkola, U. 2009a. Mitä valokuvaterapia on? s. 13–19. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Halkola, U.; Koffert, T. 2022b. The many stories of being. s.41–51. Teoksessa Halkola, U.; Koffert, T.; Koulu, L.; Krappala, M.; Lowenthal, D.; Parrella, Carmine.; Pehunen, P. Phototherapy Europe Learning and healing with Phototherapy. Turun yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Brahea.

Hentinen, H. 2009a. Valokuva terapeutin työvälineenä. s. 35–46. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Hentinen, H. 2009b. Valokuva taideterapiassa. s. 147–155. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2022. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.

Hohenthal-Antin, L. 2009. Muistot näkyviksi: muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä. PS-kustannus.

Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampere.

Jaakola A-M.; Kaittila A.; Linnossuo O.; Laitinen M.; Valta, R. & Ylönen, O. 2021. Elämänjana lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Turun yliopisto. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2. Turku: Grano Oy. Viitattu 1.4.2022. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8598-2

Jaakola A-M. 2022. Lastensuojelun työntekijöiden toimintamahdollisuudet. Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Vol. 30 nro 1.

Kaikko, K; Friis, L. 2013. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.

Kalela, N. 2022. Luentomateriaalit. Systeemisen työotteen suunnittelija. Oy Vasso Ab. 28.10.2022.

Kankaanpää, M. 2012. Elämänkerralliset työmenetelmät perhetyössä. Perhetyöntekijöiden näkökulmia identiteettityöhön. Opinnäytetyö (YAMK). Sosiaalialan koulutusohjelma. Turun ammattikorkeakoulu. https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205188740

Karkkulainen, M., Ala-Vannesluoma, T., Airaksinen, R., Varonen, H., Kastu, R. & Sipi, S. 2019. Toimii! Hoitajan opas toiminnallisiin menetelmiin. Helsinki. Edita.

Kekkonen, M. 2004. Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Raportteja 281. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki. Viitattu 1.4.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77109/R281-2004VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Koffert, T. 2009. Valokuva ja kognitiiviset työskentelytavat depressiopotilaiden hoidossa. s. 93–101. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Känkäinen, P 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto. Valtiotieteiden tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Helsinki: Viitattu 1.4.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1

Lang, P.; Little, M. & Cronen, V. 1990. The systemic professional domains of action and the question of neutrality. Human Systems: The Journal of Systemic Consultation and Management. Vol. 1. Viitattu 29.1.2023. https://www.collectivespace.org.uk/wp-content/uploads/Lang-W.P.-Little-M.-Cronen-V.-1990.-%E2%80%98The-Systemic-Professional-Domains-of-Action-and-the-Question-of-Neutrality.%E2%80%99.pdf

Lehtola, J.; Kuronen, A.; Santalahti, V. & Tuominen, T. 2022. Tuki oikeasta paikasta (TOP) -hankkeen loppuarviointi. Oy Vasso Ab. Viitattu 29.1.2023. https://vasso.sharepoint.com/:b:/g/EcAUryDVRiFJmbUuOcuP0dYBL3kq8x2P7k0Kyx6PVkvo_w

Morgan, A. 2004. Johdatus narratiiviseen terapiaan. Porvoo. Kuva ja Mieli Ky.

Pekkanen, L-L. 2020. Lastensuojelun työntekijöiden havaintoja systeemisen toimintamallin suhdeperustaisuudesta ja työvälineistä. Maisterintutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö. Helsingin yliopisto. Viitattu 5.4.2022. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/325791/Lise-Lotte_Pekkanen_Maisterintutkielma_2020.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022a. Systeemisen lastensuojelun levittäminen ja juurruttaminen. Viitattu 1.4.2022. https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/systeemisen-lastensuojelun-levittaminen-ja-juurruttaminen-syty

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022b. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Viitattu. 15.4.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%C3%962017_7_Kohti%20suomalaista_040417.pdf?sequence=1

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022c. Lastensuojelun sosiaalityön henkilöstömitoitus marraskuussa 2022. Viitattu 26.1.2023. https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelun-henkilostomitoitus

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2016. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Uudistettu laitos. Helsinki. Tammi.

Vuokila-Oikkonen, P. 2002. Akuutin psykiatrisen osastohoidon yhteistyöneuvottelun keskustelussa rakentuvat kertomukset. Hoitotieteen ja

terveyshallinnon laitos. Psykiatrian klinikka. Oulun yliopisto. Viitattu 12.2.2023. jultika.oulu.fi/files/isbn9514268903.pdf

Yliruka L. & Tasala T. 2022. Lastensuojelun systeemisen toimintamallin kansallinen tilannekuva vuonna 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 009/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Weiser, J. 1999. Photo Therapy Techniques; Exploring the Secrets of Personal Snapshots and Family Albums. PhotoTherapy Centre: Vancouver.

Opinnäytetyön haastattelulomake – avoin haastattelu

1. Oma koulutus? Miten pitkään olet toiminut sosiaalialalla?

2. Millaisia ajatuksia sinulla on systeemisestä lastensuojelumallista? Miten pitkään olet ollut mukana systeemin mallin tiimissä?

3. Miten koet erilaisten menetelmien käytön työssäsi? Mainitse joitain käyttämiäsi menetelmiä.

4. Millaisia kokemuksia sinulla on elämänjanamenetelmästä? Kuvaile tilanteita, joissa olet sitä käyttänyt? Millaisia tunteita elämänjanamenetelmän käyttö on työntekijänä sinussa herättänyt?

5. Miten asiakkaat ovat kokeneet elämänjanatyöskentelyn?

6. Oletko käyttänyt työssäsi valokuvia? Jos olet, millaisia kokemuksia ja tuntemuksia sinulle on niiden käytöstä? Miten asiakkaat ovat kokeneet valokuvien käytön?

7. Jos et ole käyttänyt valokuvia työssäsi, millaista lisäarvoa valokuvat voisivat elämänjanatyöskentelyyn tuoda?

8. Mitä esteitä näet eri menetelmien, erityisesti elämänjanamenetelmän käytölle systeemisessä mallissa? Entä mahdollisuuksia?

Opinnäytetyön kyselylomake (sähköinen lomake) – syksy 2022

1.Arvioni elämänjanatyöpajan yleisarvosanaksi

1= huono
2=tyydyttävä
3=hyvä
4=erittäin hyvä
5=kiitettävä

2.Oletko käyttänyt elämänjanamenetelmää työssäsi ennen aiheesta pidettyä työpajaa?

Kyllä

Ei

3.Jos et ole, oletko ajatellut käyttää elämänjanamenetelmää asiakastyössä?

Kyllä

En

4.Voiko valokuvien avulla syventää mielestäsi elämänjanatyöskentelyä?

Kyllä

Ei

5.Jos voi, kerro omin sanoin, miten koet asian?

6.Miten koit valokuvatyöskentelyn, saitko työpajasta ideoita/vinkkejä/ajatuksia siihen, miten valokuvia voisi työssäsi jatkossa hyödyntää?

7.Ohessa väittämiä elämänjanatyöskentelystä.

Vaihtoehto 1= ei vaikutusta lainkaan
Vaihtoehto 2= vaikutusta vain vähän
Vaihtoehto 3= vaikuttaa mahdolliselta
Vaihtoehto 4= vaikuttaa melko varmasti
Vaihtoehto 5= vaikuttaa ehdottomasti

Elämänjanamenetelmän avulla saadaan asiakkaan tarinaan enemmän ymmärrystä

Valokuvien käyttö elämänjanatyöskentelyssä auttaa asiakasta avaamaan tilanteisiin liittyviä tunteita

Valokuvien käyttö avaa tilaa sanattomalle kokemiselle, mikä mahdollistaa tunnekokemuksia sanattomalla tasolla.

Valokuvien käyttö osana elämänjanamenetelmää antaa minulle työntekijänä mahdollisuuden auttaa asiakasta hahmottamaan kokonaistilannnetta

Valokuvien käyttö osana elämänjanatyöskentelyä antaa asiakkaalle mahdollisuuksia itseymmärrykseen ja oivalluksiin omasta elämästään.

8.Muu palaute